The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science
Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3184
Number: 41 , p. 267-292, Winter II 2015
Yayın Süreci

Yayın Geliş Tarihi **25.11.2015**

Yayınlanma Tarihi **31.12.2015**

TEK PARTİ DÖNEMİNDE TRAKYA'DA YAHUDİ POLİTİKASI (1923-1934)

SINGLE-PARTY ERA JEWISH POLICY IN THE THRACE (1923-1934)

Yrd. Doç. Dr. Mehmet PINAR
Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Öz

Geniş bir coğrafyada farklı kimliklerden oluşan Osmanlı Devleti'nin sınırlarının daralması ve Türk kimliğinin daha belirgin bir şekilde ortaya çıkması üzerine Cumhuriyet ideolojisi, var olan kültürleri ötekileştirmeden Türk kimliği çatısı altında birleştirmeyi amaçlamıştı. Osmanlı Devleti'nde son dönemlerde ayrıcalıklı bir statüye kavuşan Yahudiler, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde sistemin içinde farklı bir bakış açısıyla karşılaşınca belli bir dönem bocalama yaşamışlardı. Cumhuriyet ile birlikte ulus kimliği inşa sürecinde özellikle Vatandaş Türkçe Konuş projesine uyum sağlayamamış ve sistemle karşı karşıya gelmişlerdi. Cumhuriyet Halk Fırkası, Trakya'nın sınırda olmasını da dikkate alarak ulus kimliğinin yanında bölgede milli bir ekonomik güç oluşturmak için çok yönlü bir çalışma başlatmıştı. İktidar, bölgenin ekonomik zenginliklerini elinde yutan Yahudilere karşı kendine bağlı ve kendi politikalarını bölgede sürdürecek yeni bir sermaye sınıfı oluşturmak istemişti.

Cumhuriyet Halk Fırkası, Trakya'nın Bulgaristan sınırda olmasından dolayı Trakya Umumi Müfettişliği'nin kurulmasını önemsemişti. Özellikle Yahudilerin devamlı hareketlilik içinde olmalarının arkasında Bulgarların olduğu öne sürülmüştü. Bulgaristan'da basının Yahudi sorunu üzerinde durması işbirliğinin olduğu varsayımını güçlendirmişti. Bu çalışmamızda müfettiş raporları doğrultusunda Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Trakya'da Yahudiler üzerinde izlediği politikalara, Yahudilerin nasıl bir duruş sergilediği, izlenilen bu politikaların bölge halkı nezdinde nasıl bir karşılığı olduğunu ve bu politikaların 1934'ten sonraki dönemle değişkenlerinin olup olmadığının bir karşılaştırmasını yapmaktır.

Anahtar Kelimeler: Azınlık, Cumhuriyet Halk Fırkası, Trakya, Türkçe, Yahudiler

Abstract

The narrowing of the boundaries of the Ottoman Empire of different identities in a vast geography and more clearly the Republican ideology on the emergence of the

Turkish identity, the existing culture of Turkish identity without otherness was meant to unite under the roof. Jewry in recent years gained a privileged status in the Ottoman Empire with a different perspective of the system in the early period of the Republic faced a certain confusion had lived. In the process of building national identity with the Republic nation identity of Citizens Speak Turkish could not talk to adapt the project and came face to face with the system. Republican People's Party, taking into account that in addition to the national identity of the boundaries in Thrace had initiated a very comprehensive study to create national economic power. Against the Jewry state of self-induced ruling is the region economic prosperity and holding their own economic prosperity and wanted to create a new capitalist class to maintain their policies in the region. Republican People's Party, due to the border with Bulgaria Thrace has care the establishment of Thrace Public İnspector. Especially being in constant movement behind it was suggested that Bulgarian Jews. Stand on the Jewish question, press the assumption that Bulgaria has strengthened the cooperation. In this study, investigators report in line with the Republican People's Party, Thrace watch on the Jewry that policy to the Jewry what the posture exhibited by watched the eyes of the local people of these policies, how is a provision and the followed this policy from 1934 is to make a comparison of whether the variation to after period

Keywords: Minority, Republican People's Party, Turkish, Thrace, Jewry

GİRİŞ

Trakya, Doğu Anadolu Bölgesi gibi Cumhuriyet yönetimi açısından öncelikli bölgelerden biriydi. Türkiye'nin Batı'ya açılan kapısı, İstanbul ve boğazların savunma sahasıydı.[1] Cumhuriyet yönetimi, sürekli savaş alanı olmasından dolayı geri kalmış olan Trakya'nın gelişmesine ayrı bir önem vermişti. Trakya Yahudilerinin Türkler ile ilk ilişkisi Murat Hüdevendigar'ın Edirne'yi fethiyle başlamıştı. Edirne'ye yerleşen Türkler, Kaleiçi'ni Yahudilere ve Rumlara kale dışının geniş alanlarına kendileri yerleşmişlerdi. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u canlandırmak için Trakya'daki Yahudilerin bir kısmını İstanbul'a yerleştirmişti. 1492 Yahudi zulmünden kaçan Yahudiler Selanik ve Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli taraflarına göç etmişlerdi. Trakya'ya yerleşen Yahudiler mahalle oluşturma yerine cemaat kurmayı tercih etmişlerdi. Yahudilerin başında bulunan Portakal Cemaati'nin başında bulunan Harbi Yuda, Şeyhülislam ile yaptığı görüşmeler sonucunda Edirne Eski Cami daha sonrada Tahtakale, Darülhadis, Dibeghane mahallelerine yerleştirilmişlerdi. İlk gelen Yahudilerden bir kısmı, çerçi, örücü, sandık işleri, bir kısmı paşa dairelerinde mütesellimler, mültezimler ve kâhyaların yanında çalışanlar, diğer bir kısım ise Tahmis, Direk çarşısı, Balıkpazarı'nda ticaret ile uğraşmışlardı.[2]

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra büyük miktarda bir Yahudi nüfusu Trakya'ya yerleşmişti. Balkan Savaşları ile birlikte uzun bir süredir artan Yahudi nüfusunda bir kırılma yaşanmış, Edirne'de nüfus 15.686'a kadar gerilemişti.[3] 1909'da Edirne'de Yahudi nüfusu 23.839'a yükselmişti. Balkan Savaşlarından sonra birçok azınlığın nüfusu azalırken Yahudilerin nüfusu ise artmıştı.[4] Bu tarihe kadar Osmanlı- Yahudi ilişkilerinde çok büyük problemlerin olmadığını, ilişkilerin normal bir çizgide gittiği görülmüş, II. Meşrutiyet'ten sonra ticaret ile uğraşan Yahudilerde bir haraketlilik başlamıştı.

Osmanlı Devleti'nde özellikle son

[1] Murat Burgaç, Türkiye'de Umumi Müfettişliklerin Kurulması ve Trakya Umumi Müfettişliği, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2013, s.163.

[2] Şeref Bey, " Edirne Musevi Gençliği", Milli Gazete, 11 Eylül 1933.

[3] Avner Levi, Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler, İletişim Yayınları, İstanbul 2010,s.18.

[4] Ali Güler, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlıklar, Türkar, Ankara 2007, s.66.

dönemlerde sosyal, kültürel ve özellikle ekonomik açıdan önemli gelişme gösteren Yahudi toplumu, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Yahudilerin var olan konumları tartışılmaya açılarak ekonomik ve siyasi açıdan ciddi bir kırılma sürecine girmişlerdi. Bu çalışmada, Yahudilerin bu geçiş sürecinde nasıl bir değişim yaşadıklarını analiz ederek, CHF'nin Yahudiler üzerinde izlediği politikaları ve bakış açısını irdelemektir.

Cumhuriyet Döneminde Trakya'da Yahudiler

Cumhuriyet'in ilanı diğer azınlıklarda olduğu gibi, Yahudiler içinde önemli değişiklikler getirdi. Osmanlı Devleti'nde yüksek kademelerde yer alan bu kesim yeni rejimde Türkçülük politikalarıyla devlet işlerinden uzaklaştırılmışlardı.[5] Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Yahudilerin bir kısmı Trakya'dan İstanbul'a göç etmişti. Edirne'de 15.000, Çanakkale'de 3.000 ve Trakya'nın tamamında 30.000 Yahudi kalmıştı.[6] Kırklareli'nde ise 1200 Yahudi nüfus vardı.[7] 1927 nüfus sayımında Edirne'deki Yahudi nüfusu 6.098'e gerilemişti. Bu tarihte Türkiye genelinde Yahudi nüfusu 81.882 kişi olarak tespit edilmişti.[8] Sofya'da yayımlanan Bulgaria Gazetesi'nin 18 Şubat 1924 tarihli sayısında çıkan ve Türkiye Yahudilerinin yeni rejimden memnun olmadıklarını öne süren bir haberi, Yahudiler 12 Mart 1924'te yalanlamıştı. Bejarano, *TBMM Hükümeti ve rejiminden, hiçbir Yahudi hiçbir zaman ve hiçbir yerde şikâyette bulunmamıştır. Bu vesileyle tam bir uyum içinde yaşadığımız Türkiye Cumhuriyet Hükümeti'ne en derin ve sarsılmaz bağlılığımızı bir kez daha teyit etmek isteriz.*[9] diyerek Cumhuriyet'e olan bağlılıklarını bildirmişlerdi. Lozan Antlaşması ile Rumların mübadeleye tabi tutulması, Yahudiler için bir dönüm noktası oluşturmuştu.

Cumhuriyet'in ilanından sonra ilk dönemlerde Ermeniler ve Rumlardan kalan boşluğu Yahudiler doldurarak ekonomik kaynakları daha çok tekellerine almışlardı. *Türk, azim ve imanıyla dahili ve harici esaret zincirlerini eritip attıktan sonra bu ülkenin yegane hakimi kendisinin olduğunu cihana ilan etti. Bu ilan üzerine memleketin dâhilinde bulunan ve gayr-ı tabi bir varlık halinde yaşayan ekalliyetlerden Rum ve Ermeniler irtikâp eyledikleri cinayet ve hıyanetlerin uzmatından korkarak kaçtılar. Beri tarafta siyasi sahada açık açığa düşmanlık etmemiş bulunan Yahudi varlığı her devre uyan riyakâr çehresini tebessümlerle süsleyerek aramızda kaldı. Bu varlığın siyasi varlığı hakkında gerek Paşaeli Gazetesi ve gerek sair milliyet- perver matbuat neşriyatta bulunarak hakiki mahiyetleri meydana çıkarıldı. Böyle olmasına rağmen hala aramızda bulunmak hususunda Tombuktu keçisinin alem-i şümul inadını andıracak bir surette izhar-ı taannüd ve temerrüd eylemektedirler.*[10] Gazete, Yahudilerin çok sinsi hareket ettiklerini, hassas atmosferinden kurnazca faydalandıklarını belirtmişti. Paşaeli gazetesi de Yahudi tüccar ve eşrafın köylüleri sömür-

[5] Moshe Sevilla- Sharon, Türkiye Yahudileri, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.46.

[6] Avner Levi, Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler, İletişim Yayınları, İstanbul 2010,s.18. Yahudiler Uzunköprü'ye 1911'den sonra yerleşmeye başlamışlardı. Bet Yisrael adlı küçük bir sinagog kurdular. Babaeski'de 22 aileden oluşan küçük bir Yahudi topluluğu mevcuttu. Şevat Tsiyon ve Bayanlar Kolu teşkilatlarını kurarak yoksullara ardım etmişlerdi. (Moşe Grosim, Dr Markus (1870-1944) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Türk Yahudilerinden Görünümler, İstanbul 1992, s. 413.)

[7] Aron Rodrıgue, Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması, Çeviren: İbrahim Yıldız, Ayraç Yayınevi, Ankara 1997, s.145.

[8] Stanford J. Shaw, Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler, Kapı Yayınları, İstanbul 2008. s.397. 1935'te Yahudi nüfusu 56.849 kişi Ermeni 57.599 ve Rum 108.725 kişidir. Yahudi nüfusu Ermeni ve Rum nüfusuna kıyasla azınlıkta kalmıştı. (BCA, 490.01/61.233.6.)

[9] BCA, 030.10.0/ 239.617.18-1.

[10] Edirne Postası, 24 Ağustos 1925.

düğünü ve hile yaptıklarını öne sürmüştü.[11]

Yahudilerin Trakya bölgesinde hissedilmekte olan ağırlığından ötürü halkın ekonomik sıkıntılardan şikâyet ettiğini, buna karşılık vermek için de Türk tüccarlarının bir araya gelerek teşkilatlı bir şekilde Yahudilere karşı mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamıştı.[12] Edirne yerel basını rüşvetle işini yürüten Yahudilerin çok tehlikeli olduğunu halkın çok dikkatli olması gerektiğini belirtmişti.[13] Dönemin Trakya'daki yerel basını siyasetten çok Yahudilerin ekonomik üstünlüklerinden tedirgin olmuşlardır.

CHF Çanakkale Milletvekili Yusuf Ziya Gevher (Etili) Bey'in raporunda *Yahudi Milli Vahdet'in tehlikesi, milli işlerimizin en büyük engeli, hadiseli zamanların bir çıbanı olarak önümüze çıkmış, buna rağmen elemli vaziyete henüz temas edilmemiştir*.[14] Milli bütünleşmenin önündeki en büyük engel olarak Yahudileri görmüştü.

CHF Raporlarına göre; Trakya'daki Yahudiler ahlaki olarak büyük bir karaktersizlik örneğini teşkil etmekte, Yahudilik dünyevi bir karakter olarak önemini kaybetmeye başlamasına rağmen Trakya'da yaşayan Yahudiler bunu yaşatabilmek için çeşitli hile ve kurnazlıklara müracaat etmişlerdi. Yeni oluşumlara alkış tutarak bunlardan bir menfaat ummuşlardı. Yahudi terbiyesinde şeref ve haysiyetin yerinin olmadığı ileri sürülmüştü.[15] Yahudiler, Biga, Bayramiç, Ezine'de panayır yerleri kurarak şarkıcı ve dansöz Yahudi kızlar vasıtasıyla halkın parasını sömürmüşlerdi. Özellikle sarraflar bu ortamdan faydalanıp altınlarının tamamına yakınını satmışlardı. Bu panayırlarda kumar ve ahlaksızlık artmıştı. Ayvalık panayırını Yahudiler organize etmemesine rağmen oraya da sızmayı başardıkları söylenmişti.[16] Genel anlamda raporlar çok sert bir şekilde Yahudilerin yaşantısı ve ahlaki yapılarını eleştirmişlerdi.

CHF'nin politikalarına paralel olarak o dönemlerde Edirne'de öğretmenlik yapan Nihal Atsız, Trakya'daki Yahudilerin çok tehlikeli, fırsat düşkünü olduklarını, şehrin ekonomisinin tamamına yakınını ellerinde tuttuklarını, Milli Mücadele döneminde Yunanlılarla işbirliği yapmaktan kaçınmadıklarını, kendilerine ihanet etmelerine rağmen İspanyol ve Rusları koruyucu olarak görmeye devam ettiklerini belirtmişti.[17] Atsız, Yahudilerin Türkiye'nin dışında da Almanya, Lehistan Macaristan gibi ülkelerde de sorun olduklarını ileri sürmüştü.[18] Milli İnkılap Dergisi'nin sahibi ve başyazarı Cevat Rıfat (Atilhan), Yahudi aleyhtarlığının sebebinin yine kendileri olduğunu öne sürmüştü. İspanya'dan kovulan Yahudilere Türklerin kucak açtığını, her türlü kolaylığı sağladığı için kısa sürede zenginleştiklerini, onların ise Türkçe konuşmaya tenezzül etmeyerek inceliğini kaybetmiş, Fransızca konuşmaya devam ettiklerini, ihanet içinde olduklarını belirtmişti.[19]

1934'te Almanya'ya seyahat eden Cevat Rıfat, ülkeye döndükten sonra Yahu-

[11] Rıfat Bali 1934 Trakya Olayları, Libra Kitapçılık, İstanbul 2013, s. 25.

[12] Edirne Postası, 27 Ağustos 1925.

[13] Mustafa Şerif, " İnkılap Gençliği ve Rüşvet" Milli Gazete, 28 Mayıs 1934.

[14] BCA,490.1.0.0/ 643.130.1.

[15] BCA,490.1.0.0/ 643.130.1.

[16] BCA,490.1.0.0/ 643.130.1.

[17] Birlik, 5 Teşrin-i evvel 1933, Sayı: 4, s. 5

[18] Atsız, " Musa'nın Necip Evlatları Bilsinler ki", Orhun 25 Mayıs 1934, Sayı: 7, s.140.

[19] Cevat Rıfat, "Anti Semitizm, İnkılap, 1 Haziran 1933, Sayı: 3, 1-2. Yahudi Olan Moiz Kohen de Cevat Rıfat ile düşünceyi savunmuştu. Tekin Alp, Türkleştirme, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.51. 1933 tarihinde Nasyonel Sosyalistlerin Almanya'da iktidara geçmesiyle Avrupa'nın değişik ülkelerinde başlayan Yahudi aleyhtarlığının uzantıları daha sonraki yıllarda Türkiye'de de görülmeye başlandı. Bir taraftan Cevat Rıfat Atilhan Milli İnkılap, Nihal Atsız da Orhun dergisinde sürekli yayınlanan Yahudi karşıtı yazılarıyla bir kamuoyu oluşturmaya çalışırken, diğer taraftan doğu illeriyle ilgili Mecburi İskân mevzuatını düzenlemek için 2 Haziran 1934 tarihinde kabul edilen 2150 sayılı İskân Yasası 14 Haziran 1934'te yürürlüğe girmişti. (Liz Behmoaras, Bir Kimlik Arayışının Hikâyesi, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005, s. 200.)

diler ile ilgili düşüncelerinde daha da sertleşerek, *Bir sergi kuruyoruz elektriklerini Yahudi yapıyor, resmini aldırıyoruz Yahudi fotoğrafçı, kırtasiye alıyoruz Yahudi şirketi, bir şey bastırıyoruz Yahudi matbaası, Türk çocuğuna bir şey bırakmamışlar* demişti.[20] Ticaretin bütün basamaklarını ellerinde tutmuşlardı. Cevat Rıfat'daki Yahudi aleyhtarlığı, CHF Bölge Müfettişlerinin Yahudiler ile ilgili düşünceleriyle belli noktalarda örtüşse de Cevat Rıfat'taki Yahudi aleyhtarlığı bazı dönemlerde saplantı haline gelmişti.

Aynı dergide yazan Osman Lemi de, Yahudilerin sanatlarının sırlarını kimseye vermediklerini, paradan başka bir şey düşünmeyen bir ırk olarak tanımlamıştı.[21] Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) Ödemiş'te yaptığı bir konuşmada; *Benim fikrim, kanaatim şudur ki, dost da düşman da bilsin ki bu memleketin efendisi Türk'tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır*.[22] diyerek azınlıklara karşı bir tavır almıştı. Müfettiş İbrahim Tali (Öngeren) Bey; *Trakya İktisadiyatına Türk çocuğu hakim kılınmadığı müddetçe Trakya'da istenilen inkişafları beklemek olanaksız* [23] açıklamasıyla Milli İnkılap Dergisi'nin politikalarıyla benzerlik göstermişti.

CHF teftiş raporlarında Yahudilere devamlı şüpheli bir gözle bakılmış, *Tamamen ırkı bir dine dayanan ve daima kapalı bir kavmi cemaat halinde yaşayan bu unsur dünyanın hiçbir tarafında birlikte yaşadığı milletle tamamen kaynaşmamıştır. İki bin yıldan beri vatan ve toprak bağlılığı bir millete yüksek gurur ve şeref veren hislerden mahrum yaşayan Yahudi dünyada para kuvvetini kendisine tek hedef bilmiştir. Politikada ister kapitalist ister sosyalist yolda olsun daima kozmopolit ve enternasyonalist cereyanların içinde yaşamağa çalışırlar. Yahudiyi bu vasıflarıyla tanıdıktan sonra milli politikamız bakımından bunlar hakkında karar almak mecburiyetindeyiz. Kanaatimce bunlar hakkında alınacak karar evvela bunların dışarıdan gelme suretiyle memlekette çoğalmasına müsaade etmemek, imkân buldukça memleketten çıkmalarına her türlü kolaylığı göstermek suretiyle mevcutlarını azaltmak ve iktisadi menfaat kaynaklarından bunları uzaklaştırmak için devlet teşebbüslerinde ve taahhütlerinde yer vermemek*.[24] CHF'nin Trakya'daki Yahudiler ile ilgili izlediği politikayı ortaya koymuştu. Rapor irdelendiğinde diğer ırklara kıyasla Yahudilerin toplumla kaynaşmaktan uzak, kendi içine kapanık bir toplum olduklarını ve tek hedeflerinin yaşadıkları ülkelerin ekonomisini elinde tutmak olduğunu, en önemlisi de siyasi tercih ve eğilimlerinin konjonktüre göre değiştiğini belirtmişti. CHF, Trakya'da ekonomik kaynakları elinde tutan Yahudilere karşı bu coğrafyaya göçmenleri yerleştirmişti. Raporlardan anlaşıldığına göre Yahudilerin elindeki ekonomik kaynaklarla rekabet edecek bir mekanizma oluşturarak, ekonomik güçlerini ele geçirmek istemişti.

Trakya'daki Yahudilerin Cumhuriyet'e ve inkılaplara bakışı olumlu gibi gözükürken, devletçiliği ve milliyetçiliği kendilerine bir düşman olarak görmüşlerdi. Hedeflerine ulaşmak için çeşitli teşkilatlar kurdukları rapor edilmişti.[25]

1- Yahudi Mensupları Mahfili: Yahudilerin en yüksek tabakasını oluşturan icra heyetidir.

2- Uhuvvet kulübü: Orta tabaka ve gençler kurmuştu.

3- İşçiler Kulübü: İşçilerin toplanıp sözleşmelerinin takip edildiği kulüptür.

4- Mahfil: Yahudilerin adalet müessesesi, bu kulübe en yüksek düzeydeki

[20] Milli İnkılap, 1 Haziran 1934, Sayı: 3, s.13.
[21] Osman Lemioğlu, " Yahudilikte Kabile Hayatı" İnkılap, 1 Haziran 1933, Sayı:3, s.15.
[22] Vakit, 19 Eylül 1930.
[23] BCA, 490.1.0.0/ 643.130.1.
[24] BCA, 490.01/61.233.6-19.
[25] BCA, 490.1.0.0/ 643.130.1.

şahsiyetler girebilir. İhtilafların çözüm merkeziydi.

5- Temsil: Yahudilerin hükümet ile olan ilişkilerini yürütür.

6- Düşkünlere Yardım Cemiyeti: Yoksul öğrenciler okutulur, yatacak yer ayarlar, hastalara bakar, cenaze işlerini organize ederdi.

7- Fakirleri Himaye Teşekkülü: Fakirlere haftalık erzak taşır. Yahudiler arasında dilenciliğe izin vermezler

8- Küçük İkraz Sandığı: İhtiyacı olanlara borç vermek, faiz işlerini yürütürler.

Yahudiler, bütün bu cemiyetlerde faaliyetlerini gizli bir şekilde yürütmüşlerdi. Bu dernekler Trakya'daki Türk unsuru karşısında erimemek için kurulmuşlardı. İşçiler Kulübü, Yahudiler tarafından Trakya'ya Komünizmi gizli bir şekilde yaymak için kurdukları söylenmişti. Trakya'da milli değerler ve kurumlar Yahudi tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardı. Trakya'daki milli oluşumları kuvvetlendirmek için herkesin elinden gelen çabayı göstermesi gerektiği vurgulanmıştı.[26] Raporlarda sürekli Yahudiler ve komünizm arasında güçlü bir bağ olduğu vurgulanmıştı. Genel anlamda aşırı milliyetçi mantaliteye sahip Yahudilerin kominizim düşüncesiyle bağdaştırılması çelişkili bir durumun ifadesi olarak görülmüştü.

Cumhuriyet Döneminde Trakya'da Yahudilerin Türkçe Konuşma Meselesi

Trakya'da Türkçe konuşma meselesi göçmenlerin ve farklı kültür ve inançların olmasından dolayı önemle üzerinde durulmuştu.[27] Cumhuriyet'in ilanından sonra uluslaşma sürecinin tam olarak gerçekleşmediğini gören CHF Hükümeti, meseleyi Türk Ocakları Kurultaylarına taşıyarak ortak bir milli kültür bağı oluşturmak istemişti. 1927 Türk Ocakları IV Kurultayı'nda tartışılan konulardan biri, azınlıkların Türkçe konuşma meselesi olmuştu. Türkçe konuşmayanlara para cezasına kadar ileri sürülen görüşler arasında olmuştu. Bu cezanın peşin olarak belediyelere ödenmesi bile kararlaştırılmıştı. Vatandaş Türkçe Konuş kampanyası başlayınca Ermeni, Rum, Yahudiler arasında itirazlar başlamıştı. Yahudilerden tutuklanan ve mahkemeye sevk edilenler olmuştu.[28] "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyasında Yahudilere karşı yapılan en büyük eleştiri, İspanya'nın kendi ülkelerinden onları kovmasına rağmen İspanyolcayı konuşmakta ısrarcı olmaları olmuştu.[29]

Trakya'daki uygulamalarına baktığımızda, Edirne'de "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası çerçevesinde heyetler kurularak duvarlara Türkçe konuşulmasını telkin eden afişler asılmıştı. *Aziz Türkiye'nin nimetlerinden istifade eden vatandaş. Menfaat ve saadetine iştirak ettiğin Türk gibi Türkçe konuş* yazılmıştı.[30] Yahudiler, Türkçe konuşmadıklarından dil sorunu onların Türkler ile kaynaşmalarını engelleyerek devlet mekanizmalarında görev almalarının önünü tıkamıştı.[31]

Edirne Milletvekili, Zeki Mesut (Alsan) Bey, Türkçe konuşmayan dolaysıyla kendisini Türk gibi hissetmeyen ve kendi cemaatlerinin örf ve geleneklerini sürdüren vatandaşların, Türk milletinin bütünlüğünü tehlikeye attıklarını belirterek, vatandaşların Türkçe konuşmak zorunda olduklarını, aksi takdirde devletin bunu milli birlik adına yapmak zorunda olduğunu belirtmiş-

[26] BCA, 490.1.0.0/ 643.130.1.

[27] BCA, 180.09.0./ 240.1187.6-2.

[28] Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, Ankara Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara 1928, s. 306; Cumhuriyet, 20 Şubat 1928.

[29] Avram Galanti, Vatandaş Türkçe Konuş, Hüsn-i Tabiat Matbaası, İstanbul 1928, s.7.

[30] Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-16,D,64,F.5-1;Rıfat N. Bali, Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945), İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.143.

[31] Çetin Yetkin, Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler, Gözlem Yayıncılık, İstanbul 1996. s.243.

ti.[32] Teftiş raporlarına bakıldığında, Türkçe konuşma meselesinin en çok Çanakkale'nin Biga ilçesinde sorun olduğu görülmüştü. Raporda; *Biga bizden değildir, o kendi başına bir alemdir, ona yakın dili, ona yakın düşüncesi vardır, geçmişi de göz önüne getirilirse partimiz için çok esaslı süjedir. Parti yoktur, Halkevi yoktur şimdiye kadar kendi başına dilediği gibi akan Biga'yı yatağından çıkartıp bizim kafa ve ruhumuza göre akıtacak hiç bir şey yapmadık, orası sakin Dersim, sessiz bir Kafkasyadır. Düşünceleri kül altında için için yaşayan bir ateş. Orada Türkçe konuşulmaz, Türk gibi düşünülmez ayrı bir kafa, ayrı bir kalptir.*[33] Biga'yı Dersim coğrafyasıyla bir görmüştür. Diğer bir rapor da bu düşünceleri doğrulayarak, Biga'da Yahudilerin cesaretle milli birliğimizi yıkmak için karşımıza bir çıban gibi çıkmıştır" diyerek Teftiş heyeti, Biga'da Çerkezler, Pomaklar, Boşnak ve Arnavut içinden en tehlikelisini Yahudiler olarak görmüştü.[34]

CHF Edirne İl Başkanı İbrahim Akıncıoğlu, Yahudilerin bu ülkede geniş hakları olduğunu, ticari hayattan çok kazandıklarını, Türkçe konuşmamaları için hiçbir sebep olmadığını, Türkçe konuşacaklarından emin olduğunu belirterek Edirne'deki azınlıkların da İstanbul'daki teşebbüslere benzer şekilde Türkçe konuşma konusunda birlikler kurmalarını talep etmişti.[35]

Edirne Postası gazetesi, Yahudilerin Türkçe bilmelerine rağmen Türkçe konuşmamakta ısrar ve inat ettiklerini yazmıştı. *Vatandaşlık şartlarından biri de Türkiye'nin lisan-ı resmi olan ve her tarafında konuşulan Türkçe'yi bilmek ve konuşmaktır. Bunu vatandaşlığa kabul ettiğimiz kimselerin bilmesi icap eder. Onlar bugünkü istihbarat ve serbestilerini, kazançlarını ve her şeylerini lisanını konuşmak istemedikleri Türklere medyundurlar. Efendiler, Türk genci bu memleketin halas ve istiklali için şu toprakları kanlarıyla sularken siz evlerinizde rahat rahat oturuyor ve esen rüzgarlara karşı istikamet tayin ediyor, açıkçası kimin arabasına binerseniz onun düdüğünü öttürüyordunuz. Bugün Türk'ün kanı pahasına kazanılan bütün haklardan bizimle beraber istifade ediyorsunuz. Malınız, canınız, rahatınız, kazancınız yolundadır. Bizim felaketlerimizle müteessir, saadetlerimizle mesrur olacağınıza inanacak kadar gafil değiliz; sizden fazla bir şey istemiyoruz; fakat nezaket ve alicenabı su-i istimal etmek küstahlık olur. Şurada burada vatandaş hitabıyla Türkçe konuşmayı ihtar eden levhaların yırtıldığını da işitiyoruz. Bunun bu derecesi herhalde iyi netice vermez. Eğer Türkçe konuşmayacaksanız ve eğer Türklüğe ve onun lisanına hürmet etmeyecekseniz bu memlekette ne işiniz vardır, arzu ettiğiniz yere gitmekte serbestsiniz. Son söz olarak deriz ki Türkçe konuşmağa mecbursunuz ve Türkçe konuşmayanlar bizden değildir ve bu memlekette yaşayamazlar.*[36] Bu ülkedeki bütün unsurların birliği için milli mücadeleyi gerçekleştiren bir milletin dili olan Türkçe'nin konuşulmamasının kabul edilemeyecek bir durum olduğunu belirtmişti.

Yahudi cemaatinin büyük çoğunluğu Türkçe eğitime geçilmesine sıcak bakmamıştı. Fransızca bilmek ticari faaliyetleri için oldukça gerekliydi ve Türkçe eğitim kararlarını ticari faaliyetlerine bir müdahale olarak algılamışlardı. Bu uygulama ile ticari hayattaki etkinliklerinin sekteye uğrayacağını düşünüyorlardı. Fransızca da ısrar ettilerse de herhangi bir sonuç alamamışlardı.[37]

Edirne'de Türkçe konuşma kam-

[32] Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-16,D,64,F.5-1; Bali, Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri..s.142.

[33] BCA,490.633.89/1.158-67.

[34] BCA, 490.1.0.0/711.426-14.

[35] Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-16,D,64,F.5-1;Milli Gazete, 23 Ocak 1928.

[36] Edirne Postası, 22 Mart 1928.

[37] M. Çağatay Okutan, Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s.171.

panyasını yürütenler özellikle öğrenciler olmuştu. Milli duygularla hareket eden öğrenciler bazen işi tehdit ve sertliğe kadar götürmüşlerdi. *Vatandaş Türkçe Konuş* levhalarının altlarına tehdit yazıları da eklenmişti. Türkçe konuşmayanların Türkiye'den kovulacakları ve rahat bir hayat sürdürmelerine izin verilmeyeceği ifade edilmişti. Pesah bayramının kutlandığı günlerde bu bayramda yenilenmesi şart olan hamursuzun pişirilmesine izin verilmemişti. Camilerde verilen vaazlarda halkı Yahudi esnaf ve tüccarları boykot etmesi istenmişti. Bu gösterilere genç öğrencilerin katıldığını gören Edirne Valisi, öğrencilere nasihatlerde bulunarak, afişlerin tekrar yapıştırılmasını sağlamıştı. Polis bu tür aşırılıklara müdahale ettiğinde direnişle karşılaşınca, bu gelişmeler üzerine İçişleri Bakanı, valilere olayların üzerine hiç tereddütsüz gidilmesini, huzurun sağlanması için kışkırtıcıların yakalanıp Cumhuriyet Savcılarına teslim edilmesi talimatını vermişti. Milli Eğitim Bakanlığı da öğrencilere ve öğretmenlere bu tür olaylardan uzak durmalarını tavsiye etmişti. Olaylar basın tarafından eleştirilerek suçluların yargılanmaları talep edilmişti. Tahrikçi yayınlarıyla olayları kışkırtan Son Saat ve İkdam gazeteleriyle olayların meydana gelmesine neden olan Edirne Maarif Vekâleti İlköğretim Müfettişi Halid Bey hakkında Edirne Cumhuriyet Başsavcılığı nezdinde suç duyurusunda bulunulmuştu. Bu gelişmeler üzerine soruşturma tamamlanıncaya kadar Halid Bey merkeze çekilmişti.[38]

Edirne Postası ise, polisin müdahale edip afişleri kaldırmasını kınamıştı.[39] Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) da Edirne olaylarında Gayri Müslimleri eleştirerek olayın tırmanmasından dolayı onları suçlamıştı. Yahudilerin Türkçe konuşmamasında Hükümetin esnek politikalarının etkisi olduğunu, Yahudilerin ticaret dili olan Fransızca ve İngilizce konuşmakta ısrar ettiklerini, ticaret dilini Türkçe'nin dışındaki dilleri kullandıkları sürece vapurda, sokakta, pazarda Türkçe konuşmalarının hiçbir anlam ifade etmeyeceğini belirtmişti.[40] Yakup Kadri, diğer görüş ortaya koyanların aksine Türkçe'nin ticaret dili olmadığı sürece Türkçe'nin yaygınlaştırılmasının mümkün olmadığını belirtmişti.

Edirne'deki bu olaylar üzerine Hükümet, İstanbul gazetelerini ikaz edip Edirne öğrencilerinin davranışlarını cesaretlendirecek yazılar yazmamalarını istemişti. Hükümetin telkinleri doğrultusunda basın, Türkçe'nin yaygın bir şekilde konuşulması için şiddet ve baskı kullanımını içeren yazılar yazmaktan kaçınmıştı. Buna rağmen basın, Türkçe konuşmama konusunda azınlıkların gösterdikleri tavrın bu olayların meydana gelmesine neden olduğunu belirtmişti. Vakit gazetesi ise, Vatandaş Türkçe Konuş kampanyası başladığında güdülen amacın takdire şayan olmasına rağmen bu hareketin şimdi halkın güvenliğini tehlikeye sokan bir tehdide dönüştüğünü, dahası istenen sonucu vermeyip Türkiye'de fanatik bir milliyetçilik akımının olduğunu söyleyen yurt dışı çevrelere propaganda malzemesi oluşturacağına dikkat çekmişti.[41] Basının kampanyayı eleştiren bir tavır alması üzerine Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti, basına yolladığı açıklamada bu tavır karşısında hayretler içerisinde olduklarını açıklamıştı.[42] Bu kampanya ile ilgili görüş farklılıkları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Türklük yanlısı politikalardan yana olan Yahudi Avram Galanti de sertlik yanlısı olan bu politikalardan rahatsız olmuştu.[43] Lozan Antlaşması'nda azınlık tabiri kalkmıştır diyerek "*Musevi Yardım Cemiyetleri*" tabirine karşı çıkan Türkleşmeyi savu-

[38] Cumhuriyet, 9 Nisan 1928.

[39] Edirne Postası, 8 Nisan 1928.

[40] Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-16-06,D,64,F.5-11; Bali, Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri…s.146.

[41] Rıfat N. Bali, Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri… s.147.

[42] Cumhuriyet, 11 Nisan 1928.

[43] Avram Galanti, Türkler ve Yahudiler, Tarihi, Siyasi Tetkik, Tan Matbaası, İstanbul 1947, s.75.

nan Moiz Kohen (Munis Tekinalp) Yahudiler tarafından tepkiyle karşılanmıştı.[44] Moiz Kohen ve Avram Galanti'nin Türkleşmeyi kolay bir içselleştirmelerinde Ziya Gökalp'in ortaya koyduğu milliyetçiliğin büyük etkisi olmuştu.[45] Moiz Kohen'e göre, Türkiye'de yapılacak en birinci iş, Türk olmayı isteyen birey ya da kesimlerde Türklük inancını oluşturmak, yani maddi ve manevi çıkarları Türklüğe bağlı olan ve böyle yaşamak isteyen bir kimsenin "Ben Türk'üm" demesine olanak ve ortam hazırlamak olmalıdır demişti.[46] CHF Edirne Milletvekili Şeref Bey ise, Avram Galanti'nin Türkleşme fikrinde samimi olmadığını ifade etmiştir.[47]

Edirne'de de Holfon İsak adında bir Yahudi mektup yayınlayarak Türkçe konuşulmasını teşvik etmişti. Mektupta *Bugün Edirne'de dört Musevi kulübü vardır. Beneberit, Muaveneti Hayriye, Uhuvvet, ve İşçiler Kulüpleri. fikrimce bu teşebbüsler ancak bu müesseslerden beklenebilir. Binaenaleyh bu vazife demektir. Biz niçin Türkçe konuşmuyoruz? Altı yüz seneden beri bu mülevves İspanyolcayı konuşmakla ne kazandık? İspanya'da dökülen ecdadımızın kanları hala silinmemiştir. Bu hakikatleri göz önünde bulundurarak şimdiden sonra olsun Türkçe'yi ana dili yapmalıyız. Çünkü dünyanın dört köşesinde yaşayan milletdaşlarımız yaşadıkları memleketin dilini kendi dilleri olarak kabul ettikleri halde bizim, bir zamanlar ecdadımızın kanlarını içmiş bir milletin dilini hala konuşmakta devam edişimiz doğru bir şey değildir. Bana kalırsa hiç vakit geçirmeden şiarı eyilik ve hakikat olan Benerit Cemiyeti bu işte önayak olmalıdır. Ben bir Musevi genci sıfatıyla Türkçe'yi milletdaşlarımız arasında tamim için şehrimizdeki Musevi teşekküllerini vazifeye davet ediyorum*.[48] diye yazmıştı. İspanya zulmünden kurtaran Osmanlı'ya atıfta bulunarak kendilerine sahip çıkmayan ve katliama maruz bırakan ülke olan İspanya'nın dilini konuşurken, kendilerine kucak açan Türkiye'nin dilini anadilleri olarak kabul etmenin doğru bir karar olacağını vurgulamıştı.

Milli Gazete de bu Yahudi gencinin yazdıklarının örnek olmasını arzu ederek *Vazifesini müdrik samimi bir Türk vatandaşı olan Holfon Efendiyi tebrik ederken Edirneli Musevi gençlerinin Holfon Efendiyi örnek alarak göz önünde bulundurmalarını ve Türk ülkesinde Türkçe konuşmanın Türk vatandaşlığının birinci şartını teşkil ettiğini kavramalarını temin eyleriz*.[49] diyerek desteğini açıklamıştı.

İzmir'de Yahudi Albert adında kuyumculuk yapan bir vatandaşın Türkçe'nin önemine vurgu yapmasından sonra Yahudilerin Türkçe konuşmaları için hahambaşıların havralarda vaazlarda bulunmalarını tavsiye etmişti. Edirne ve havalisindeki Musevilerin Türkçe konuşması tamamen İzmir Musevilerinin başlattığı Türkçe konuşma seferberliğinden etkilendikleri bir düşünce olarak görülmüştü. Edirne'de toplantılar yaparak, Türkçe'yi nasıl yaygınlaştırabiliriz konusunda duyarlılık gösterdikleri görülmüştü. Serki İsraelit kulübünde yapılan toplantıya Edirne avukatlarından Daniyel Şimsi Bey katılmış ve Türkçe yaptığı uzun konuşmada; *Hepinizin malumudur ki bizim konuşmakta olduğumuz dil İbranice değil, bir zamanlar ecdadımıza akıl ve hayale gelmeyen zulümler ika eden ve sağ kalanlarımızı da palas pandıras hudutları haricine atan bir milletin dili olan İspanyolcadır. Bugün dünyanın her tarafında ve her memleketinde yaşayan insanlar yaşadıkları memleketin resmini dilini konuşmakta ve konuşmayanlar ise icbar edilmektedir. Cumhuriyet Türkiye'si bizim gibi azınlıkları buna icbar etmiyor diye bizim hala*

[44] Rıfat Bali, Devletin Yahudileri ve Öteki Yahudiler, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s.23.

[45] Ayhan Aktar, Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikası, İletişim Yayınları, İstanbul 2001,s.62.

[46] Vakit, 22 Teşrin- sani 1930;Tekin Alp, Türkleştirme, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.28.

[47] Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-16-06,D,64,F.5-11.

[48] Milli Gazete, 9 Kanun-i evvel 1932.

[49] Milli Gazete, 9 Kanun-i evvel 1932.

geçek yaşadığımız memleket için ve gerek yaşadığımız memleket için ve gerek yaşadığımız memleket için ve gerek kendimiz için yabancı bir dil olan İspanyolcayı konuşmamız icap etmez diyerek kendilerine katliam yapıp, ülkelerinden atan İspanyolların dillerini konuşmakta ısrar etmenin hiçbir şekilde fayda getirmeyeceğini belirtmişti. Daniyal, Edirne'de Yahudiler arasında Türkçe'yi yaygınlaştırmak ve konuşturmak için bir komisyon kurulmasını teklif etmişti. Edirne'deki Yahudi vatandaşları aralarında Türk Kültür Birliği adı altında bir teşkilat kurarak kendi cemaatleri içinde Türk milli kültürünü Türk dilini yaygınlaştırmak için çalışmalar yapmaya başlamışlardı.[50] Edirne Yahudileri, Türkçe konuşma ve konuşturma konusunda ciddi kararlar almışlardı. Bu doğrultuda Başkanlığa Daniyel Şimsi, İkinci Başkan tüccardan Salamon Pilosof, Şekerci Ellezer Kaneti, tüccar Ellezer Koen, tüccar Eliezer Moaraf, keresteci Yasef Alkalayi, tüccar Albret Çiprut seçilmişti. 9 kişilik bir Türkçe Konuşturma Birliği kurulmuştu. Bu toplantıda alınan karalar İşçiler, Muaveneti, Hayriye ve Uhuvvet kulüpleri idare heyetleriyle esnaf cemiyetlerine bildirilmişti. Komisyonun kararları şunlar olmuştu. [51]

1- Museviler her yerde Türkçe konuşmak zorundadır.

2- Dini merasim ve ayinlerde hahamlar halka Türkçe konuşulmasını telkin edeceklerdir.

3- Kız ve erkek Musevi mektebi talebeleri mektepte olduğu gibi hariçte ve evlerinde de Türkçe konuşmaya mecbur tutulacaklardır.

4- Edirne'deki tüccar ve esnaftan Türkçe konuşacaklarına dair imza alınacaktır.

5- Museviler tarafından işletilen Musevilerin devam ettiği kahve ve gazino gibi yerlerde garsonlar müşterilerle Türkçe muamele yapacaktır.

Birliğin almış olduğu kararlar uygulamaya konulmuş, kahvehane ve gazino sahipleri mahallerine *Türkçe Konuş* yazılı levhalar asmışlardı. Hahamlar sinagoglarda Türkçe konuşulmasını telkin eden konuşmalar yapmışlardı. Uhuvvet Musevi Kulübü'nde düzenlenen bir danslı çay daveti İstiklal Marşı ile başlanmış ve sadece Türkçe konuşulmuştu.[52]

1932'te Çanakkale'nin Gelibolu ilçesinde Gelibolu Musevi Birliği, Gelibolu Türkçe Konuşturma Birliği kurmuşlardı. 49 üyeden oluşan bu teşkilatta Avukat Aşer, Levi Hahamoğlu, Salamon Kandiyoti, Eczacı Vital Varon ve Kunduracı Yako Asa yer almıştı. Bu birliktekiler, amaçlarının siyaset yapmak olmadığını, ruhen ve fikren milli kaynaşmayı sağlamak için Türkleşmek istediklerini açıklamışlardı. Birliğin bu açıklamalarına rağmen CHF Teftiş Heyeti, Türkçe konuşturma konusunda çok samimi olmadıklarını, Salamon Kandiyoti tarafından el altından usulsüz bir şekilde birliğe para aktarıldığını, birliğin idari heyetinde yer alanların İspanyolca konuşmaya devam ettiklerini, birliğe üye olmak isteyen Türk gençlerinin kabul edilmediğini ve doğrudan birliği Siyonist propaganda araçlarını yaymak için kullandıkları tespitinde bulunmuştu. [53] Kırklareli Yahudileri de Türkçe'yi ana dil olarak konuşmak üzere kendi aralarında bir cemiyet kurmuşlardı.[54] Kırklareli Yahudi Kulübünde de *Türkçe Konuşalım* levhaları asılmıştı. Kırklareli Cemaati Hahamı Moşe Efendi, Şabat günü sinagog-

[50] Milli Gazete, 4 Kanun-i evvel 1933.

[51] 1931'de Türkiye'de yaklaşık 1.250 Yahudi nüfusu olduğu tahmin edilmişti. (Cumhuriyet, 30 Mart 1931. Son Posta, 8 Şubat 1933.) 1935'te Türkiye Cumhuriyeti'nin 16.157.450 nüfusundan 13.899.173 kişinin anadili Türkçe olup, 2.258.377 nüfusun ise 20 muhtelif dil konuştuğu tespiti yapılmıştı. 1942'de Edirne'de 1119 esnaf, 1156 işçi, 1241 sanat erbabından bir kısmı Musevi, 103 tüccardan 33'ü Musevidir. (BCA, 490.01/61.233.6.) Musiki Yurdu'nun üyelerinin çoğunluğunu da Yahudiler oluşturmaktaydı. (Cumhuriyet, 19 Eylül 1932.)

[52] Son Posta, 22 Mart 1933.

[53] Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-16-06,D,64,F.5-21;BCA, 490.01.594/50.3.2.3.

[54] Kemal Ragıp, "Kırklareli Musevi İlk Mektebini Bir Ziyaret", Akşam, 12 Şubat 1933.

da yaptığı konuşmada; *Arkadaşlar senelerden beri Türkiye'de yaşıyoruz. Türklerden daima iyilik ve kardeşlik gördük. Başka memleketlerde yaşayan arkadaşlarımız yaşadıkları muhitin lisanını kabul ettikleri halde görüyorum ki sizler İspanyolca konuşuyorsunuz. Bugünden itibaren yaşadığımız bu büyük ülkenin adil ve ebedi sahipleri olan necip Türk milletinin sevimli lisaniyle konuşmayı dilerim.*[55] diyerek alışkanlıkların değişmesi gerektiğini vurgulamıştı.

Yahudilerin bu kararları karşısında Milli Gazete, *Musevi vatandaşlarımızın Türkçe konuşmaları veya konuşmamaları ne bir şey kazandırır ve nede kaybetmiş oluruz. Bunu istemek doğrudan doğruya bizim için bir hak, onlar için ise bir vazife ve kadirşinaslık meselesidir. Türk milleti kanı ve binlerce evladının canı pahasına kurtardığı memleketinde, konuşanlar için de yabancı bir lisan olan İspanyolca gibi bir dilin kullanılmasına şimdiye kadar tahammül etti ve hala da ediyorsa bunu onun kendine has yüksek feragat, tesamüh ve ulüvvü cenabına aranmalıdır. Herkes bilir ve hiç kimse inkar edemez ki bugün en medeni geçinen Avrupa milletleri de dahil olmak üzere Türkiye ve Türk milleti kadar vatandaşlık haklarına riayet eden bir tek ülke daha yoktur. Türk Milleti ve Türk gençliği Edirne gibi Musevi vatandaşlarımızın kalabalık bulunduğu muhitlerde kendimizden gayri tutamadığımız ve vatandaşlık kanunu ile kendilerine her türlü hakları bahşettiğimiz unsurların da memleketin resmi dili olan güzel Türkçemizi konuşmaları hususundaki arzularını vakit vakit izhar ettilerse bu samimi duygu ve temenniye türlü türlü manalar verilerek bozuk bir İspanyolca'yı idame ettirmekte daha fazla inat ve ısrar etmek elbette manasız olurdu. Nitekim bizim bu hususstaki hüsnüniyetimize kani olan Musevi vatandaşlarımızın münevverleri ve ileri gelirleri ileri sürülen temenni ve arzuların haklı olduğunu, biraz geçte olsa idrak ettikleri içindir ki kendilikleri̇nden böyle bir teşebbüse geçmiş ve güzel Türkçemizi millettaşları arasında tamime başlamışlardır. Bu işin tatbik cihetine gelince; ana kucağından başlayıp yıllarca konuştuğu bir dili bırakıp ta birdenbire evde, sokakta, dükkânda bir tek kelime ile her yerde şimdiye kadar kötü bir zihniyetin mahsulü olan bir düşünce ile yabancı kaldıkları Türkçemizi konuşmakta biraz güçlük çekeceklerini ve bunun bir zaman meselesi olduğunu takdir edenlerdeniz işte bunun içindir ki birkaç günden beri sokaklarda Türkçe konuştuklarını memnuniyetle gördüğümüz Musevi vatandaşlarımıza bu işe her şeyden evvel küçüklerden ve mekteplerden başlamak lazım geldiğini söylüyoruz. Mekteplerde esasen tedrisat Türkçe yapılmakta olduğunu biliyoruz. Fakat tedrisat haricinde çocukların Türkçe konuşmadıklarını görüyoruz. Türk ve Musevi muallimlerin çalışmalarıyla çözüleceğini, Daniyel Şimsi de buna örnek teşkil edecekti.*[56] Diyerek Yahudilerin Türkçe konuşma meselesinin Türkiye'ye çok fazla bir şey kazandırmayacağını, kendi içlerinde yaşadıkları bir problem olduğunu, kendilerine her türlü kolaylığı sağlayan bir ülkeye manen borçlu oldukları için geç de olsa Yahudi aydınları arasında Türkçe konuşma meselesinin başlatıldığını öne sürmüştü.

Edirne'deki Milli Gazete de CHF politikalarına paralel bir çizgi takip ederek Türkçe konuşturmanın bu ülkede yaşayan herkes için zorunlu olduğunu, dil ile ilgili uygulamaların sadece Türkiye'ye has bir şey olmadığını, Almanya'da Almanca dışında bir dil konuşana izin verilmeyeceğini, İtalya'da İtalyanca bilmeyen yabancı gazetecilerin bile yaşamasına imkân tanınmadığını, Türkiye'deki azınlıkların anadillerini kaybettikten sonra bu topraklara geldikleri için Türkçe'nin dışında başka bir dili konuşmalarının kabul edilemez bir durum olacağını belirtmişti. Türk topraklarında Türkçe konuşulur. Bu memleketin anadili

[55] Akşam, 17 Şubat 1933.

[56] Kadri, Dilimiz ve Musevi Vatandaşlarımız, Milli Gazete, 9 Nisan 1932.

ve konuşma dili Türkçedir.[57] Diyerek İtalya ve Almanya'nın sert politikalarla milli dilin öğretilmesini ve yaygınlaştırılmasını sağladıklarını belirtmişti.

Sonuç olarak 1930'da büyük çoğunluğunun karşı çıktığı "Vatandaş Türkçe Konuş" kampanyası belli bir dirençle karşılaşmasına rağmen 1933'ten itibaren benimsenmeye başlanmıştı.[58]

Trakya'da Yahudilerin Ekonomik Durumu ve CHF'nin Aldığı Önlemler

Yahudilerin bu kadar kısa sürede sermaye birikimi İttihat ve Terakki Partisi'nin son döneminde uyguladığı milli iktisat politikasının bir ürünü olmuştu. Kısa bir zaman sürecinde sermaye birikimi ve milli burjuva sınıfı oluşturmak kolay olmadığı için çoğunlukla Selanik'te yaşayan Yahudiler, İttihatçıların oluşturduğu bu projenin önemli bir parçası olmuşlardı. Bu kazanımla birlikte Yahudiler diğer azınlık gruplarına kıyasla daha fazla değişim göstererek, daha geniş alanda hareket edecekleri bir ekonomik güç elde etmişlerdi. Bu kazanımlar Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde kendini açıkça göstermeye başlamıştı.

1925'te Edirne'de toplam 30 işletmenin 14'ü Yahudilere aitti. 1928'de 284 tüccardan 135'i Gayri Müslim ve bunlarında tamamına yakını Yahudiler oluşturmuştu. 1930'da ise işletmeler Türk ve Müslümanların kontrolünde iken ticaret tamamen Yahudilerin kontrolünde bir seyir takip etmişti.[59] Tekirdağ'da ise Yahudiler, Kırklareli ve Edirne gibi ticarette oransal olarak bir üstünlük sağlayamamışlardı. Tekirdağ'da Yahudilerin ticareti kontrol etme oranları %20 olarak tespit edilmişti.[60] Oransal açıdan etkili olmamalarına rağmen Tekirdağ'da 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin etkileri geniş bir toplumsal tabanı etkilediği için Yahudi esnaf ve tüccar kolektif hareket etme bilincinden dolayı zenginleşmişlerdi.[61] 1929 Dünya Ekonomik Krizi, Türkiye'de en çok ticaret akışının yoğun olduğu yerleri etkilemişti. Trakya'da krizden en çok ticaret iskelesi durumunda bulunan Uzunköprü, Keşan ve İpsala etkilenmişti.[62] Krizin bu bölgeyi etkilemesiyle sermayeyi elinde tutan azınlıklar, ticaretin akışını kendi tekellerinde kontrol etmeye çalışmışlardı.

Avram Galanti, *Musevi vatandaşlarımız Türk kardeşleriyle el ele vererek Musevi milletine has olan zekâ ve dirayetin iş görmekteki maharetin feyizli ve verimli mesaisinden memleketi istifade ettirmek isteriz* demişti.[63] ticarette Yahudilerin zekâsından faydalanılması gerektiğini ifade etmişti.

Naim Güleryüz, *Yahudilerin kentin ticaret hayatında büyük etkileri oldu. Güzel ilişkiler içindeydik, kavga gürültü olmazdı. Siyasi çekişmelere girmezlerdi. Edirne'de ticaret hayatında kimse kimseye dinini, ırkını sormazdı. Köyden gelen alıcılar satıcının tavsiyesine göre alışveriş yaparlardı. Yahudi patronlara çorbacı denirdi. Edirne'de yaşamış olmaktan dolayı gurur duyuyorum. Kalbim Edirne'de kaldı.*[64] Diyerek Yahudiler ile Türkler arasında sorun olmadığını, Trakya'daki Türkler ile iyi geçindiklerini, hatta birbirleriyle dayanışma içinde olduklarını vurgulamıştı.

Yahudilere göre ise; Trakya'da özel-

[57] Mustafa Şerif, " Türkçe Konuşalım" Milli Gazete, 11 Haziran 1934.

[58] Walter F. Weiker, Ottomons, Turks And The Jewish Polity History Of the Jews Of Turkey, University Press of America, Lanham 1992, s.245.

[59] Ayhan Tunca, Gazi Mustafa Kemal Atatürk Edirne, İstanbul 2005, s.217. Edirne'de tüccar zengin Yahudiler, Kaleiçi Doğan mahallesinde; sanatkârlar Sabuni mahallesinde; ziraatla uğraşanlar Bostanpazarı semtinde oturmalarına rağmen birbirlerini desteklemişlerdi. (Güngör Mazlum, Edirne Yahudileri, Ceren Yayıncılık, Edirne 2013, s.90.)

[60] 1933'te Tekirdağ'da 729 esnaf, 350 kadar sanatkâr,278 tüccar bulunmaktaydı. (BCA,490.1.0.0/ 711.427.1-61.)

[61] BCA, 490.1.0.0/ 711.427.1-51.

[62] Edirne Postası, 13 Ekim 1930. Dünya Ekonomik krizinden önce de Türk Ocakları Kurultaylarında Yahudilerin Türkiye'nin ekonomisini ele geçirmek istedikleri için rahatsızlıklar dile getirilmişti. (1926 Türk Ocakları Zabıtları, Kader Matbaası, İstanbul 1927, s.213-214.)

[63] Galanti, Türkler ve Yahudiler, s.87.

[64] Naim A. Güleryüz, Edirne Yahudileri, Gözlem Yayınevi, İstanbul 2014, s.214.

likle Kırklareli'nde kendileriyle ticaret yapılmamasını talep eden yazılar duvarlara hatta sinagogların kapısına bile asılmıştı. Edirneli tüccarlar, ilk etapta ipek böceği kozalarının satıldığı pazara Yahudileri almamış, fiyatların düşmesiyle ve köylünün şikâyeti üzerine Yahudiler tekrardan pazara çağrılmıştı.[65]

CHF Müfettişi, Yahudiler bir devlet kuramadıkları için başka medeniyetlerin egemenliği altında yaşarken birbirlerine kenetlenmeyi ve destek olmayı ön planda tutmuşlardı. Bu duygular altında hareket eden Yahudiler ekonomik olarak güçlü bir konumda bu birleşmenin ve dayanışmanın daha kolay bir şekilde gerçekleşeceğini düşünmüşlerdi. Devlet hayatında ele geçiremedikleri makamları ekonomik güç ile telafi edeceklerini tasarlamışlardı. Bunu gerçekleştirmek içinde farklı coğrafyalara yayılmışlardı.[66]

Milli Gazete, *Türkiye'de Yahudilik öyle bir organizasyondur ki bu müesseseyi karakterize eden, Musanın asası veya falan Sabatın mühürü değildir. Biz Türkiye'de Yahudiyi ekonomik ve psikolojik fonksiyonlarına göre damgalarız ve kendimizden ancak bu suretle ayırır, tanır anlarız. Bu psikolojiyi benimseyenler kendilerini dünyanın en zengin ve müreffeh insanları haline getirme pahasına fakirleşen bir yurdun dilini utanmadan beğenmezler, konuşmazlar*.[67] Yahudiliğin belirleyici başat yönünün din kimliği değil ekonomik yönlerinin daha ağır bastığını belirtmiştir.

Trakya Yahudisi, bu coğrafyanın savaş alanı olmasını dikkate alarak yoksullaşan halk karşısında fırsatları kullanarak zenginleşmişlerdi. Türk'ün elinde bulunan ele geçirerek özellikle ekonomi sahada öldürücü bir silah olarak kullanmışlardı. Trakya'da iş üzerinde dönen sermayenin 4/3'ü Yahudilerindi. Toptancılık, zahire, yapağı, koza peynircilik, bezeziye, petrol, benzin acenteliği, züccaciye, komisyonculuk, şarapçılık, arabacılık, duvarcılık, boyacılık, tekstil ve fabrikatörlük onların tekelinde olmuştu. Türklerin ise değirmencilik, un ve kereste ticaretiydi.[68] Trakya'ya yerleşen Yahudiler, peynircilik ve şarap sektöründe markalaşmışlardı.[69] Pazarda teminat verdiği için köylü malını satarken Yahudi'yi tercih etmişti. Köylünün malını almak için bir Türk sermayedar piyasaya çıktığı zaman Yahudiler birleşerek malın fiyatını yükseltmiş, malın başkasına geçmesini engellemişlerdi.

Trakya'da üretimin kontrolü de Yahudilerin eline geçmişti. Süt ve süt ürünlerinin imalatı bunların elinde olduğu için köylü Yahudi'ye muhtaç hale gelmişti. Köylü malının değerini düşürse de düşük ücret ödese de elinde devamlı nakit para olduğu için Yahudi'yi tercih etmişti. Yahudi bizzat ele geçiremediği ve kontrolünü sağlayamadığı köy ve kasabadaki ağa ve beyi kendine bağlayarak dolaylı yönden o bölgeyi yönetmişti. Yine aynı şekilde ağa ve beyleri kendine ortak ederek arayıcılık işlerinde kullandığı, komisyonculuk yaptırıp, propaganda ve faaliyetleri yürüttüğü iddia edilmişti.[70]

Trakya'daki Yahudiler piyasaya hakim olduğu için kredi kaynağı olan kuyumculuk sektörü onların kontrolüne girmişti. Ticaretin birçok kolu onların tekelin-

[65] Bali, Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri s.42-43.

[66] BCA, 490.1.0.0/ 643.130.1.

[67] Milli Gazete, 28 Ağustos 1933.

[68] Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-16,D,64,F.5-1; Ayhan Tunca, Gazi Mustafa Kemal Atatürk Edirne, s.174. Yahudiler, dokumacılık teknolojisini İspanya'dan getirmişlerdi. (Güngör Mazlum, Edirne Yahudileri, Ceren Yayıncılık, Edirne 2013, s.61.)

[69] Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A IV-16,D,64,F.5-1;CHF Müfettiş Raporlarına göre ise Yahudiler, yarım yağlı sütten peynir yaptıkları için dış pazarda peynirin değeri düşmüştü. (BCA, 030.10.0/72.475.3.) Özellikle şarap üretiminde İsrael Reytan ve Yasef Adato öne çıkan isimlerdi. (Naim A. Güleryüz, Edirne Yahudileri, s.51.)

[70] BCA,490.1.0.0/ 643.130.1.

de olmuştu. Manifaturacı Babacan Avram, Palamut Tüccarı Salamiya Ruso Bakkal Murdahay Yafa Belo, Ayakkabıcı Davi Salamon, Keresteci Avram ve Tüccar Arapoğlu'nun yanında Bayramiçliler ve Ezineliler lakaplı esnaf gurubu da Yahudilerden oluşmaktaydı. Yahudiler, kredisini ödeyemeyen köylülerin mülklerine el koyarak zenginleşmişlerdi.[71]

Oral Onur, CHF'nin aksine Edirne'de 1930'larda hatırladığı kadarıyla söylenenlerin aksine, *Yahudilerin yoksulluk içinde olduğunu ailemiz fırından ekmeği bütün kış veresiye alırdı. Birçok gün peynir yerine çok ucuz olan ekşimik yerdik. Birçok kere de susamın tuz ve kırmızı biberle dövülmesinden elde edilen ve Poy diye adlandırılan bir yiyeceği ekmeği bandırarak yerdik. Susamı satın almaya gücümüz yetmezdi. Tarlalara gidip çiftçinin tarlada terk ettiği susamı toplardı. Yahudi Cemiyetinde dul kalan kadınların durumu daha da kötüydü. Mesela, kocasını Birinci Dünya Harbinde kaybeden bir kadın, çamaşır yıkayarak hayatını kazanmaya çalışırken, bir kızı Babaeski'den biriyle evlenmiş ve iki torun sahibi olmuştu. Bu dul kadın Edirne'ye çok yakın olan Babaeski'ye dahi seyahat edecek para bulamamış ve torunlarını on sene görememişti. Bu fakirlik sadece Yahudilerde değil Edirne nüfusunun çoğunda mevcuttu. Yahudiler arasında neredeyse bir dilenci ordusu mevcuttu. Halk arasında hospital diye adlandırılan küçük Yahudi hastanesinin sadece üç- dört yatağı mevcuttu. Mandıra sahibi Yahudilerin sayısı çok azdı.*[72] diyerek CHF Teftiş Raporlarının aksine, Yahudilerin ekonomik zenginliğinin olmadığını, yerli halk ile aralarında ekonomik olarak herhangi bir fark olmadığını vurgulamıştı.

Yahudilerin memurlar ile ilişkilerine baktığımızda, Müfettiş İbrahim Tali Bey, Yahudilerin memurlara ödünç para, hediye ve eğlenceler tertip ederek memurları kendilerine bağladığını ileri sürmüştü. Edirne Vilayet İdaresi, bu durumu göz önünde bulundurarak bir memurlar kooperatifliği kurmuş, memurların Yahudilere olan borcu ödenerek Yahudilerle ile bağlantısını kesmek istemişti. Bu kooperatif, ekonomi sahasında etkili olurken, Yahudilerin memurları gece hayatı, eğlence ve kumar hayatına alıştırmalarını engelleyememişti. Trakya'da asker, jandarma, bütün eğitim kurumlarının müteahhitleri Yahudilerden oluşmuştu. Yahudi Kohen Efendi, Edirne valiliğinden 1933'e kadar 700 bin liraya kadar iş almıştı.[73] İbrahim Tali'den sonra müfettişlik görevine getirilen Kazım (Dirik) Bey de *Kurulan kooperatiflerin kan emen Yahudilerin ve faizcilerin elinden köylüyü kurtaracağını* ifade etmişti.[74] Kazım Bey'in bu raporu ile Yahudilere bakış açısının değişmediği ve bu sorunun devlet politikası şeklinde içselleştirildiği görülmüştü.

Edirne'nin yerel basını, Trakya'da nüfusun çok acil bir şekilde arttırılması gerektiğini, özellikle Alpullu Şeker Fabrikası'nın etrafına yerleştirilecek pancar üretiminin hem nüfusu hem de ticaretin kontrolünün yerli halkın eline geçmesi açısından önemli olduğunu vurgulamıştı.[75] Özellikle sınırda olduğu için savunma giderleri fazla olduğu için ekonomik açıdan geri kalan Edirne'nin kalkındırılmasının gerekli olduğu vurgulanmıştı.[76] Bu doğrultuda Edirne'nin sınırında bulunan 97 köyün nüfusunun arttırılması gerektiğine karar verilmişti.[77]

1936'da Müfettiş Kazım (Dirik) Bey, Yahudilerin, köylünün elinden ürününü hileli yollardan kendi tekeline almaya devam etmekte olduğuna, köylülerden

[71] Bali, 1934 Trakya Olayları, s.41.

[72] Oral Onur, 1492'den Günümüze Edirne Yahudi Cemaati, İstanbul 2005, s.232.

[73] BCA,490.1.0.0/ 643.130.1.

[74] BCA 030.10.0/ 72.475.1.1

[75] Akşam, 1 Kanun-i sani 1930; Mustafa Şerif, " Trakya'yı Dolduralım" Milli Gazete, 10 Mart 1933. Alpullu Şeker Fabrikası, Trakya için çok önemli bir konumdaydı. Bölgedeki köylülerin kalkınmasından, bölgedeki Halkevlerinin yapımı için gerekli paranın bir bölümü de bu fabrikadan karşılanmıştı. (İçişleri Bakanlığı Arşivi, Faik Üstün Dosyası, Sicil No:765.)

[76] BCA,490.1.0.0/34.144.1-44.

[77] BCA,490.1.0.0/ 643.131.1-54.

bazılarını yanlarına çekerek ticaret akışını ellerinde tuttuklarına, sanayi sektörünü ve ticaret ağını kontrol ederek halkı sömürdüklerine işaret ederek bunlara karşı rekabet sahası oluşturacak milli sermayeye dayalı tekellerinin oluşturulmasının gerekli olduğunu vurgulamıştı. Ziraat Bankası ile birlikte az da olsa Yahudilerin ticaret sahasında güçlerinin kırıldığına işaret etmişti.[78]

Trakya'da Türk –Yahudi İlişkileri Bağlamında Bulgar Meselesi

CHF, Trakya'nın durumunun kötü olduğunu özellikle savaş alanı olarak birçok olaya sahne olduğu için bir türlü gelişemediğini ve bu durumun Bulgaristan tarafından kullanıldığını belirtmişti. CHF Müfettişleri, Trakya sınırında bulunan Bulgaristan'ın sınır köylerinde yaşayan özellikle göçmenleri tahrik ettiğini, Bulgarların sınırlarda yaptığı toplantılarda Trakya'yı kendilerine bağlayacağı propagandası ile halkın direncini kırmaya yönelik söylemlerin içinde oldukları ve bu gibi toplantıları kendi basın kuruluşlarına taşıyarak propagandalarını genişlettiği tespitinde bulunmuştu. Bu gibi propagandalar iskân problemleri çözülememiş olan göçmenler üzerinde etkili olduğu görülmüştü.[79] Bulgaristan bu amaç doğrultusunda Fond adında bir teşkilat kurmuş, Dimitri M. Diyakof, Yanko, Kara Kolef, Macarof, Takmakof ve Gavril Volef'den oluşan bu teşkilat, Trakya'nın Bulgaristan'a bağlanması için faaliyetlerde bulunmuştu.[80] Edirne Postası da Bulgaristan'ın Trakya'yı Alses- Loren meselesi gibi görerek burayı kendi topraklarına katma düşüncesine sahip olduğunu belirtmişti.[81] Bulgarların çıkarttığı Razgart hadise de bunun en büyük ispatı olmuştur.[82] Türkiye'nin bakış açısı bu yönde şekillenirken, Bulgaristan ise, Türkiye'nin kendilerini her açıdan dışladığını, Yunanistan ile birlikte hareket ettiğini, Trakya meselesini iki devlet kendi aralarında çözerek Bulgaristan'ı Akdeniz'den soyutladıkları suçlamasında bulunmuştu.[83] İki devlet dış politikada birbirlerini suçlamışlardı.

Müfettiş raporlarında; Trakya sınırında yakalanan bazı Bulgar ajanlarından alınan bilgilerden, Bulgaristan'ın Trakya'daki olayları çok yakından takip ettiği ve bölgedeki gelişmeler ile ilgili raporlar hazırlattığı ortaya çıkmıştı. Özellikle Kırklareli ile Dereköy nahiyesi arasında sınır zaaflarının olması ve bölgenin ormanlık olmasından ötürü Bulgar çeteleri, bu yeri geçiş güzergâhı olarak kullanarak propagandalarını sınırdan içeriye doğru taşımışlardı. Geçişlerin en yoğun yaşandığı Demirköyü'nde bir karakolun kurulmasına ve bölgede seyyar atlı birlikler oluşturularak daha geniş bir istihbarat ağının kurulmasına karar verilmiştir. Bulgaristan'ın Türkiye sınırından adam kaçırarak İğneli Ada'ya götürdükleri Demirköyü karakolu tarafından tespit edilmişti. Önemli zaaflardan biri de Bulgaristan sınırlı içerisinde bulunan sınır köylerinin silahlandırılması ve bölgede ihtiyat zabiti bulundurmakta, bu zabitler köylünün silahlı eğitiminden sorumlu olduğu gibi, sınırda bulunan cephaneliklerin kontrol ve güvenliğinden sorumlu iken Türkiye tarafında bu girişimler karşı herhangi bir güvenlik önleminin olmaması endişe oluşturmuştu. Güvenlik problemi karşısında Türkiye sınırı tarafında bulunan köylerde bazı gençlerin ailelerini iç tarafa doğru göç ettirdiği görülmüştü. Sınırı koruyan bekçilerin ellerinde bulunan silahlarının çaptan düştüğü bazen fişeklerin bile patlamadığı görülmüştü. Bulgar sınırında yer alan çetecilerin ellerinde ise martin

[78] Cemil Koçak, Umumi Müfettişlikler, İletişim Yayınları, İstanbul 2010,s.143.
[79] BCA,490.1.0.0/ 643.130.1.
[80] BCA, 030.10.241/627.20-16.
[81] Edirne Postası, 30 Mart 1933.
[82] Edirne Postası, 26 Nisan 1933.
[83] BCA, 030.10.240/619.13-3.

silahlar olduğu öne sürülmüştü.[84] Özellikle güvenliğin sağlanması için Demirköy'e göçmenlerin yerleştirilmesi uygun görülmüştü.[85]

CHF Teftiş raporlarına göre; Bulgarlar tarafından oluşturulan diğer bir propaganda aracı Yahudiler olmuştu. Trakya nüfusunun % 5'ini oluşturan kasaba ve köylerin hemen hemen bütün hayat ve faaliyetlerini elinde tutan ve Trakya ekonomisinin tamamına hakim olan Yahudiler kendi çıkarları doğrultusunda siyasi ve ekonomik hayatı yönlendirme yolunu tercih etmişlerdi. Trakya'da nerde bir Türk burjuvazisi palazlanmaya kalksa Yahudi burjuvazisi onun güçlenmesini engellemek için bütün yollara başvurmuştu. Yahudilerin bu girişimi Trakya'daki Türklerin ümitlerini kırmış, Yahudi sermayesi kısa zaman diliminde artmaya başlamıştı. Türklerin elindeki sermayeyi ikiye katlayan Yahudi sermayesi Türkleri kendilerine boyun eğmeğe zorlamıştı. Dıştan aldıkları destekle Trakya'nın ekonomisini yönlendirdikleri varsayımında bulunmuştu[86] İbrahim Tali'den sonra Kazım Bey müfettişlik görevine getirilmişti. Kazım Bey'in de aynı politikaları takip etmesi bu uygulamaların bir devlet politikası olduğunu ortaya koymuştu.[87]

CHF Müfettişi İbrahim Tali Bey, uzun zamandır Çanakkale ve Trakya'daki Yahudi hareketlerini izlediğini, tedbir alınmaz ise olayların kontrolden çıkacağını belirtmişti. Yahudilerin ortak amacı bölge halkının iktisadi, siyasi kontrolü ellerinde tutarak bir gün bu toprakların Bulgar istilasına maruz kalacağını ve girişimlerinin de bir işe yarayacağını düşünmüşlerdi. Yahudiler bu doğrultuda Bulgaristan'ı destekleyerek adalet, ekonomi, sosyal adalet ve ziraat alanındaki gelişmelerde Bulgarları örnek göstermişlerdi. Örneğin Yahudiler, *Bulgarlar Türkiye'den 3 kuruşa pancar almak istiyor; fakat hükümet müsaade etmiyor*. Onlar, bu propaganda ile Uzunköprü, Lüleburgaz gibi az çok pancar sahasına dahil alanda bulunan ve henüz Bulgar dilini unutmayan Bulgaristanlı halk üzerinde kendilerine karşı sevgi, Türkiye'ye karşı ise nefret hislerini tahrik etmek istemişlerdi. [88] Diğer yandan milli işletmelere karşı halk arasında güvensizlik ve itimatsızlık uyandırmak için propaganda sahası oluşturmayı amaçlamışlardı. İbrahim Tali Bey, iddialarını daha da genelleştirerek Alpullu Şeker Fabrikası'na karşı yürütülen olumsuz propagandanın arkasında da Yahudilerin olduğunu öne sürmüştü. Yahudilerin amacı Bulgarlarla birlikte hareket ederek Türk sermayesini kontrol etmek ve asayiş olaylarını tırmandırarak güvensiz, emniyetsiz bir ortamdan faydalanarak sermayeyi tek merkezde toplamak olduğunu ifade etmişti.[89] Raporun bir değerlendirmesini yaptığımızda; CHF Müfettişleri Trakya'da yaşanan bütün gelişmelerin arkasında Bulgarları görmekte olduğu ve asıl amaçlarını tarihsel olarak kendilerine ait olduklarını iddia ettikleri Trakya'yı ele geçirmek her türlü yola başvurmaktan çekinmedikleri tespitinde bulunmuştu. Bu planlı hareketin iki ayağı olduğunu birincisinin sınırlarda çeşitli vasıtalarla silahlanarak sınır güvenliğini ihlal edip halkın direncini kırmak, ikincisi ise Trakya'da yaşayan Yahudilerin ekonomideki becerilerinden faydalanarak Trakya'nın sermaye gücünü elinde tutarak Türk sermayesini itibarsızlaştırmak olarak görülmüştü. Raporda, Yahudiler ile ilgili aşırı kaygı ve abartılı bir yön olsa da CHF açısından Trakya Umum Müfettişliği'nin kurulması ve öncelikleri arasına bölgenin ekonomik ve zirai açısından kalkınmasına önem vermesi ve Yahudilere karşı alınacak önlemlerden bahsetmesi önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu rapordan

[84] BCA,490.1.0.0/ 643.130.1.

[85] BCA,490.1.0.0/672.265.1-76.

[86] BCA,490.1.0.0/ 643.130.1.

[87] Berna Pekesen, " Umumi Müfettiş İbrahim Tali Öngeren Müfettişlik İcraatları ve 1934 Trakya Teftiş Gezisi Raporu" Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar, Sayı: 7, Bahar- Yaz 2008, s.176.

[88] BCA,490.1.0.0/ 643.130.1.

[89] BCA,490.1.0.0/ 643.130.1.

CHF ile çatışan Yahudilerin, ortaya çıkan muhalefet hareketlerini desteklemelerinin siyasi eğilimlerden ziyade CHF karşıtlığı bir politikadan ötürü destekledikleri tezi gerçeğini ortaya koymuştu.

Akşam gazetesi de Yahudilerin Bulgar Komiteleriyle ile birlikte işbirliği içinde hareket ettiklerini yazmıştı.[90] "Edirne Günü"nde Bulgaristan'dan çok sayıda Yahudi tüccarının Edirne'ye geldiği ve Türkiye aleyhinde nümayiş gösterilerine katılacağı, bu gösterileri Bulgarların organize ettiğini Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras) Bey, Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'ya bildirmişti.[91]

CHF Müfettişi, Trakya'nın emniyet meselesinde de Yahudilere karşı dikkatli olunması gerektiğini, özellikle Alpullu Şeker Fabrikası gibi milli bir kurumun bunlara karşı korunması gerektiğini belirtmişti. Özellikle Yahudi İşçi Kulübü ile burada komünistlik fikirlerini yaydıkları düşünülmüştü. Yahudilerin Trakya ve Çanakkale Boğazı gibi stratejik bir yere yerleşmelerinin bir tesadüf olmadığı, bunun arkasında yabancı güçlerin olduğundan artık şüphe edilmemesi gerektiğini söylemişti. Bulgar ve Yunan hesabına çalışan ajanların cirit attığı bir yer olduğu ve konsolosluklarla bu işleri yürüttüklerini, konsolosluklarda da çalışanların büyük bir kısmının Yahudi olduğu tespitinde bulunmuştu. Bulgarların ötesinde değişik ülkelerin şebekelerin de burada faaliyet gösterdiğinden bahsetmişti.[92]

CHF, alınacak önlemlerle ilgili de geniş bir araştırma yapmış, köylerde gençlerden oluşturulacak silahlı güçlerle sınırın güvenliğinin korunacağını hatta bunların bölük ve takım şeklinde kurulmasını öngörmüştü. Sınır hattındaki bu oluşturulacak askeri birliklerin sorumluluğu nahiye müdürleri ve köy heyetlerinin sorumluluğuna verilmesi ve buradaki silahların muhafazasının da buradaki heyetlerden tarafından yapılması düşünülmüştü. Bu birliklerin kurulması durumunda sınır hattında bulunan halkın can güvenliğinin yanında buradaki iskân problemlerinin de çözüleceği hesaplanmıştı. Ayrıca bu birlikler güvenliği sağlayacakların Türk sermayesinin de Yahudilere karşı güçleneceği kontrolün tekrardan yerli insanların eline geçeceğini tasarlamıştı. Yahudilerin güçlü bir ekonomik gücü olduğu için karşılarına çıkartılacak Türk müteşebbis sınıfın rekabet etmesi için çok sayıda orta ölçekte oluşturulması mantıklı görülmüştü. Bunu sağlamak içinde İş Bankası'nın Trakya'da şubeler açması gerektiği vurgulanmıştı. Trakya'ya gönderilecek alanında uzman kişiler sermayeyi yönlendirmeyi ve kazandırmayı bölge halkına öğreterek müteşebbis sınıf oluşturulabilecekti. Bulgaristan sınırında kurulacak bu teşkilatlarla Bulgarların yaptığı propagandalarında etkisizleşeceğini ve Pomakların kendi kimliklerine kavuşarak Türkiye Cumhuriyeti'ne olan bağlılıkların artacağına inanılmıştı. Bu modelin aynısını Yunanistan sınırı ve Gelibolu içinde düşünülebileceği de belirtilmişti. Gelibolu silahsızlandırıldığı için buradaki yabancı etkisinden kurtulmanın en mantıklı yolu çiftlikler kurularak imar faaliyetleri genişletilmeli ve böylelikle buraya yerleştirilecek halkla Türklük bilinci daha verimli bir şekilde aşılanacaktı. Ayrıca oluşturulacak olan köy kooperatifleri ile Peynircilik kooperatifleri ile peynircilik alanında usta olan Yahudilere karşı milli usta yetiştirilmesi sağlanacaktı. Aynı zamanda pancar işinin kontrolü Yahudilerin elinden alınmış olunacak aynı zamanda kendi içinde oluşturulacak kredi fonu ile Türk girişimci kendi ekonomik gücüne kavuşacaktı. Bu sektörlerin markalaşması içinde köylüye mesleki eğitim verilmesinin önemli olacağı düşünülmüştü.

[90] Akşam, 28 Haziran 1931.
[91] BCA, 030.10.241/627.12-1.
[92] BCA,490.1.0.0/ 643.130.1.

Yahudiler, Bulgaristan ile işbirliği yaparak Türk köylüsünden aldıkları malları stoklayarak kuraklık zamanında yüksek fiyatlarla piyasaya sürerek karaborsacılıkla zengin olmuşlardı. Bu problemi çözmek için Trakya'da yoğun olarak bulunan muhacirleri üretici durumuna getirmek, bu da uzun bir zaman alacağı için bu süreç tamamlanıncaya kadar Yahudilerin karaborsacılığına karşı muhacirlere ucuz mal temin etmekti. Sonuç olarak Yahudilere karşı bölgede güçlü olmak için ihtiyaç olan 3 şey insan, bilgi ve sermayedir. Ziraat Bankası'nın bölgede daha faal çalışmasıyla köylüye vereceği kredilerle zararın en aza indirgeneceğini belirtmişti.[93] 1933'ten sonra Romanya ve Bulgaristan'dan gelen 100.000 göçmen Trakya'ya yerleştirilerek devlet tarafından ihtiyaçları karşılanmıştı.[94] 44.000'inin Kırklareli'ne 40.000'nin Tekirdağ'a yerleştirilmesi ve geri kalan kısmının her türlü ihtiyaçları karşılandıktan sonra Ergene ve Meriç havza alanlarındaki bataklıklar kurutularak buraya yerleştirilmesi düşünülmüştü.[95] Bu sayının 1935'e kadar 400.000'e çıkarılması planlanmıştı.[96]

Askeri açıdan Bulgaristan sınırında yaşayan Yahudilere savaştan yeni çıkmış ve savaş sırasında azınlıkların bir kısmının düşman ile işbirliği yaptığı da dikkate alınarak bu kadar şüpheli yaklaşılması çok da yadırganmaması gereken bir bakış açısıydı. Yahudilere karşı alınacak önlemlerden en önemlisi Trakya ve boğazlar mıntıkası az sayıda Türk olduğu için Trakya bölgesine yerleştirilecek göçmenlerle birlikte buranın Türkleştirilmesiyle birlikte Bulgarlara da karşı güvenli bir sınır hattı oluşturulacağı düşüncesiydi. Yahudilerin ekonomik üstünlüğünün kırılması için yeni bir Türk müteşebbis sınıfın oluşturulmasının şart olduğu vurgulanmıştı. Bu müteşebbis sınıf boğazlar mıntıkasına yerleştirilirse bölgenin Bulgarlara karşı güvenliği de sağlanmış olacaktı.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde birçok alanda değişim yaşandığı gibi azınlıkların statüsünde de önemli değişimler olmuştu. Lozan Antlaşması ile Türkiye'de yaşayan azınlıkların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak görülme sürecinde belli bir uyum süreci dönemi yaşanmıştı. Ulus kimliği inşasında Osmanlı Devleti döneminde yaşanan sancılı dönemleri de dikkate alan Cumhuriyet yönetimi, bu kimliğin oluşmasında ciddi bir faaliyet başlatmıştı. Trakya'da yaşayan Yahudiler, kendilerini bu kimlik dairesinin dışında görerek, kendi içlerinde kendilerine özgü bir yapı oluşturmak istemişlerdi.

Osmanlı Devleti'nde son dönemlerde İttihatçıların başlattığı milli burjuva oluşturma düşüncesi, Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Rumların mübadeleye tabi tutulması, Yahudiler için bir dönüm noktası oluşturmuştu. Yahudiler bu boşluğu doldurarak ekonomik gücü kontrol etmeyi amaçlamıştı. Cumhuriyet döneminde Trakya'da Yahudilere karşı sermayeyi millileştirmek ve milli bir ekonomik güç oluşturmak için tekrardan ortaya çıkmıştı. Trakya'da oluşturulacak milli burjuvazinin hem ekonomik kaynakları kendi kontrolüne alması hem de Bulgar sınırında bulunan Trakya'nın dışarıdan gelecek ve Yahudileri etkileyeceği düşünen propagandalara karşı bir güç birliği oluşturacağı düşünülmüştü. Ziraat Bankası ve Kooparatifler bu gücün oluşmasında en önemli araçlar olarak görülmüştü.

Cumhuriyet ideolojisi, Yahudileri milli bir kültür dairesinde hareket ettirmek için *Vatandaş Türkçe Konuş* projesini başlatmıştı. *1928'de Vatandaş Türkçe Konuş* kampanyasına İspanyolca ve Fransızca konuşan Yahudilerden Avram Galanti ve Moiz Kohen dışındakilerinden büyük bir tepki gel-

[93] BCA,490.1.0.0/ 643.130.1.
[94] Osman Nuri Peremeci, Edirne Tarihi, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1940,s.426.
[95] BCA, 030.10.72/474.3-1.
[96] BCA, 030.10.72/474.3-1.

miş, özellikle kendi anadillerinin dışında Türkçe'nin yerine sorunlu olarak ayrıldıkları İspanyolcayı tercih etmeleri tepkileri arttırmıştı. Trakya'da ekonomik gücü elinde tutan Yahudilere karşı özellikle öğrencilerin başlatmış olduğu baskılar karşısında, Yahudiler, 1933'te Türkçe konuşmaya başlamışlardı. Yahudilerin Türkçe konuşması bazı kesimler tarafından samimiyetsiz olarak görülmüştü.

Devletin Yahudilere bu bakışından dolayı Yahudiler, Türk siyasi hayatında kurulan muhalefet partilerinin çatısı altına girerek, CHF hükümetlerinin uyguladığı politikalarından bir kaçış yeri olarak görmüşlerdi. Bunun en iyi örneği Trakya'da CHF'ye karşı SCF çatısı altında siyaset yapmak isteyen ve seçimlerde çok arzulu bir şekilde muhalefeti destekleyen Yahudiler oluşturmuştu. Yahudilerin bu yaklaşımı muhalefetin ortaya koyduğu politik açılımlardan ziyade iktidarın Yahudilerle iletişim kanallarını tıkayarak, ortaya koyduğu siyaset anlayışının Yahudiler nezdinde bir karşılığının olmamasıydı.

Trakya'da yaşayan Yahudilere devletin bakışı ile Atsız, Milli İnkılap dergisinin sahibi Cevat Rıfat ve bölgenin yerel gazeteleri olan Milli Gazete ve Edirne Postası'nın yaklaşımları arasında ciddi paralellikler görülmüştü. Özellikle Atsız ve Cevat Rıfat'ın Yahudilere bakışı tamamen negatif bir çizgide olup, onları ihanetle suçlayarak bu topraklardan gönderilmelerinin en doğru düşünce olacağını vurgulamışlardı. CHF'nin bakışı ise, bölgenin ekonomik kaynaklarının onların kontrolünde olması durumunda bölgenin siyaseti üzerinde de büyük bir egemenlik oluşturacaklarından Yahudileri siyasetten soyutlamak için ekonomik kaynakların millileştirilmesinin gerekli olduğunu düşünmüştü. CHF'nin Yahudilere bakış açısı, Atsız ve Cevat Rıfat'a göre daha ılımlı ve problemi çözme iradesini ortaya koymada daha sağlıklı pratikler ortaya koymasına rağmen bazen de iki yazarın çizgisine yakın görüşler ortaya koyarak, Bulgar kontrolünde hareket eden Yahudilerin Alpullu Şeker Fabrikası'nın etrafındaki arazileri satın alarak fabrikayı ele geçirecekleri gibi çok abartılı bir bakış açısı da geliştirmişti. Bu bakış açısındaki benzerliklere rağmen 1934 Trakya Olayları ile Yahudi düşmanlığı beslediği için Hükümet aygıtları tarafından kapatılan Milli İnkılap Dergisi ile Trakya'daki parti müfettişlerinin Yahudilerle ilgili hazırladıkları raporlarla benzerlik yönlerinin olması sistemin bir çelişkisiydi.

İbrahim Tali, Doğu Anadolu bölgesinde Birinci Umumi Müfettişliği yaptığı dönemde Kürtlerin ve Arapların Türklük çizgisinde hareket etmeleri noktasında uyguladığı sert politikalardan vazgeçerek daha ılımlı otonomi ve eyalet sistemine benzer yönetimlerin uygulanmasının daha doğru olacağı düşüncesini ortaya koyarken, Trakya'da Yahudi bakış açısının nasıl bir profilde olması ve bu kodların hangi düzeyde sürdürülmesi gerektiğini ortaya koyan aynı İbrahim Tali, bu coğrafyada Yahudilerin Türkleşmesinden daha öteye giderek her sahada onların yok sayılması için yerlerine Türklerin yer alması için mücadele edilmesi gerektiğini ortaya koymuştu. Kürtlerin ve Arapların Türklerle ortak yaşama bilinci ve ortak bir tarih paydası taşıması, Yahudilerin ise böyle bir yönünün olmaması İbrahim Tali'nin iki ayrı bölgedeki topluma bakış açısını etkilemişti. İbrahim Tali'den sonra atanan müfettişlerin de Yahudilere bakış açılarının aynı olması bunun bir devlet politikası haline geldiğinin işaretleriydi. Millileştirme projesinde sancılı dönemler yaşansa da bu süreç Demokrat Parti iktidarına kadar bu çizgide yürümüştür.

KAYNAKÇA

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA).

İçişleri Bakanlığı Arşivi.

Resmi Yayınlar

Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, Kader Matbaası, İstanbul 1927.

Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, Ankara Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, Ankara 1928.

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Edirne Postası

Milli Gazete

Son Posta

Vakit

Kitaplar

Aktar, Ayhan (2001). Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikası, İstanbul: İletişim Yayınları.

Aron, Rodrıgue (1997). Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması, Çeviren: İbrahim Yıldız, Ankara: Ayraç Yayınevi.

Bali, Rıfat (2013). 1934 Trakya Olayları, İstanbul: Libra Kitapçılık,

Bali, Rıfat (2010). Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Sürüveni (1923-1945), İstanbul: İletişim Yayınları.

Bali, Rıfat (2010). Devletin Yahudileri ve Öteki Yahudiler, İstanbul: İletişim Yayınları.

Burgaç, Murat (2013). Türkiye'de Umumi Müfettişliklerin Kurulması ve Trakya Umumi Müfettişliği, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Galanti, Avram (1947). Türkler ve Yahudiler, Tarihi, Siyasi Tetkik, İstanbul: Tan Matbaası.

Galanti, Avram (1928). Vatandaş Türkçe Konuş, İstanbul: Hüsn-i Tabiat Matbaası.

Güler, Ali (2007). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlıklar, Ankara: Türkar.

Güleryüz, A.Naim (2014). Edirne Yahudileri, İstanbul: Gözlem Yayınevi.

Koçak, Cemil (2010). Umumi Müfettişlikler, İstanbul: İletişim Yayınları.

Levi, Avner (2010). Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler, İstanbul: İletişim Yayınları.

Liz, Behmoaras (2005). Bir Kimlik Arayışının Hikâyesi, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Mazlum, Güngör (2013). Edirne Yahudileri, Edirne: Ceren Yayıncılık.

Moshe Sevilla, Sharon (2010). Türkiye Yahudileri, İstanbul: İletişim Yayınları.

Moşe Grosim, Dr Markus (1992). (1870-1944) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Türk Yahudilerinden Görünümler, İstanbul:

Okutan, M. Çağatay (2009). Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Onur, Oral (2005) 1492'den Günümüze Edirne Yahudi Cemaati, İstanbul:

Peremeci, Osman Nuri (1940). Edirne Tarihi, İstanbul: Resimli Ay Matbaası.

Stanford J. Shaw (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Yahudiler, İstanbul: Kapı Yayınları.

Tekin Alp (2001). Türkleştirme, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Tunca, Ayhan (2005). Gazi Mustafa Kemal Atatürk Edirne'de, İstanbul:

Walter F. Weiker (1992). Ottomons, Turks And The Jewish Polity History Of the Jews Of Turkey, Lanham: University Press of America.

Yetkin, Çetin (1996). Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler, İstanbul: Gözlem Yayıncılık.

Makaleler

Atsız, " Musa'nın Necip Evlatları Bilsinler ki" , Orhun 25 Mayıs 1934, Sayı: 7, s.139-146.

Kadri, Dilimiz ve Musevi Vatandaşlarımız,

Milli Gazete, 9 Nisan 1932.

Lemioğlu, Osman, " Yahudilikte Kabile Hayatı" İnkılâp, 1 Haziran 1933, Sayı:3, ,s.13-17.

Pekesen, Berna, " Umumi Müfettiş İbrahim Tali Öngeren Müfettişlik İcraatları ve 1934 Trakya Teftiş Gezisi Raporu" Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar, Sayı: 7, Bahar- Yaz 2008,s. 145-176.

Ragıp, Kemal, "Kırklareli Musevi İlk Mektebini Bir Ziyaret", Akşam, 12 Şubat 1933.

Rıfat, Cevat, "Anti Semitizm", İnkılâp, 1 Haziran 1933, Sayı: 3, 1-2.

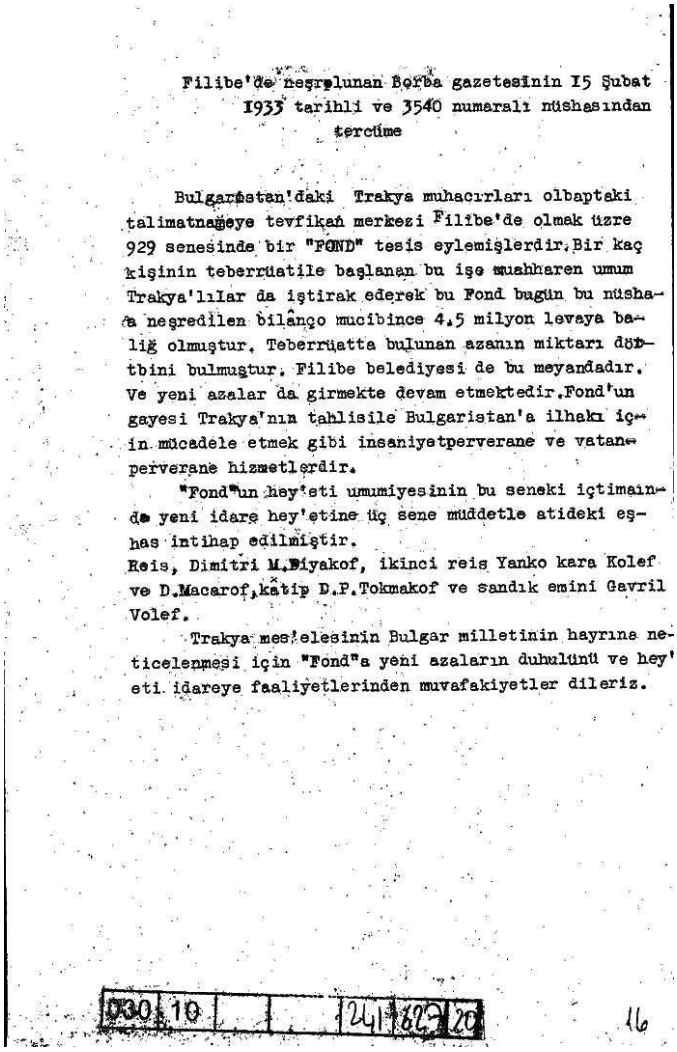
Şeref Bey, " Edirne Musevi Gençliği", Milli Gazete, 11 Eylül 1933.

Şerif, Mustafa, " İnkılâp Gençliği ve Rüşvet" Milli Gazete, 28 Mayıs 1934.

Şerif, Mustafa, " Trakya'yı Dolduralım" Milli Gazete, 10 Mart 1933.

Şerif, Mustafa, " Türkçe Konuşalım" Milli Gazete, 11 Haziran 1934.

EKLER

Filibe'de neşrolunan Borba gazetesinin 15 Şubat 1933 tarihli ve 3540 numaralı nüshasından tercüme

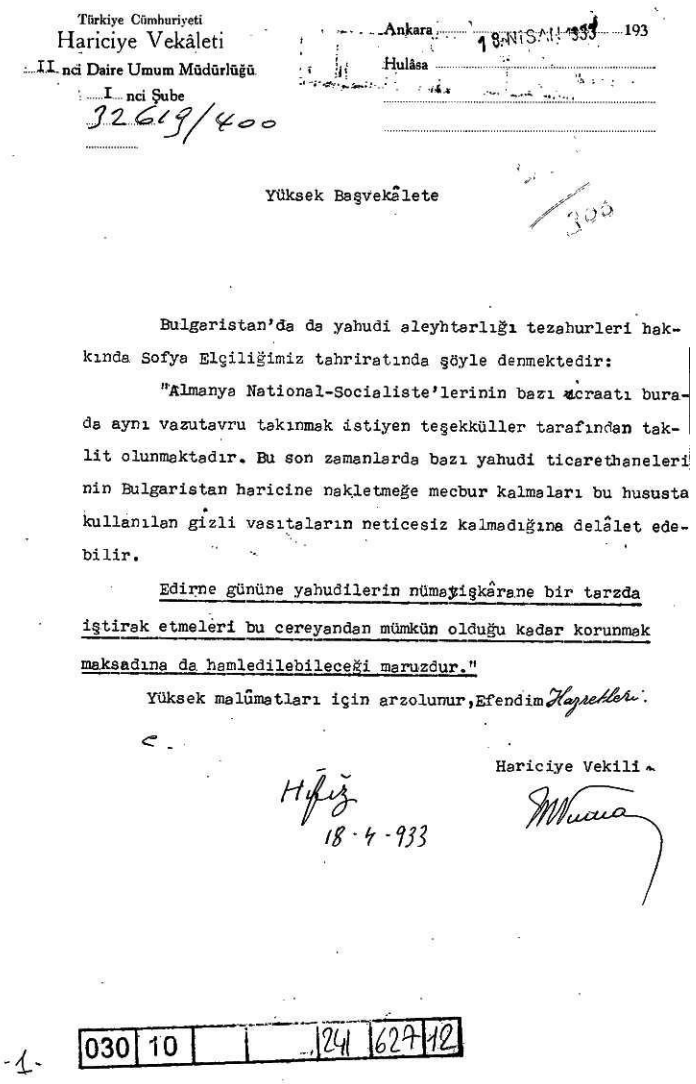
Bulgaristan'daki Trakya muhacırları olbaptaki talimatnameye tevfikan merkezi Filibe'de olmak üzre 929 senesinde bir "FOND" tesis eylemişlerdir.Bir kaç kişinin teberrüatile başlanan bu işe muahharen umum Trakya'lılar da iştirak ederek bu Fond bugün bu nüshaya neşredilen bilânço mucibince 4,5 milyon levaya baliğ olmuştur. Teberrüatta bulunan azanın miktarı dörtbini bulmuştur. Filibe belediyesi de bu meyandadır. Ve yeni azalar da girmekte devam etmektedir.Fond'un gayesi Trakya'nın tahlisile Bulgaristan'a ilhakı için mücadele etmek gibi insaniyetperverane ve vatanperverane hizmetlerdir.

"Fond"un hey'eti umumiyesinin bu seneki içtimaında yeni idare hey'etine üç sene müddetle atideki eşhas intihap edilmiştir.

Reis, Dimitri M.Diyakof, ikinci reis Yanko kara Kolef ve D.Macarof,katip D.P.Tokmakof ve sandık emini Gavril Volef.

Trakya mes'elesinin Bulgar milletinin hayrına neticelenmesi için "Fond"a yeni azaların duhulünü ve hey'eti idareye faaliyetlerinden muvafakiyetler dileriz.

Bulgaristan Borba Gazetesi'nin Trakya Haberi

Türkiye Cümhuriyeti
Hariciye Vekâleti
II nci Daire Umum Müdürlüğü
I nci Şube
32619/400

Ankara 18 NİSAN 1933

Hulâsa

Yüksek Başvekâlete

305

Bulgaristan'da da yahudi aleyhtarlığı tezahurleri hakkında Sofya Elçiliğimiz tahriratında şöyle denmektedir:

"Almanya National-Socialiste'lerinin bazı icraatı burada aynı vazutavru takınmak istiyen teşekküller tarafından taklit olunmaktadır. Bu son zamanlarda bazı yahudi ticarethaneleri nin Bulgaristan haricine nakletmeğe mecbur kalmaları bu hususta kullanılan gizli vasıtaların neticesiz kalmadığına delâlet edebilir.

Edirne gününe yahudilerin nümayişkârane bir tarzda iştirak etmeleri bu cereyandan mümkün olduğu kadar korunmak maksadına da hamledilebileceği maruzdur."

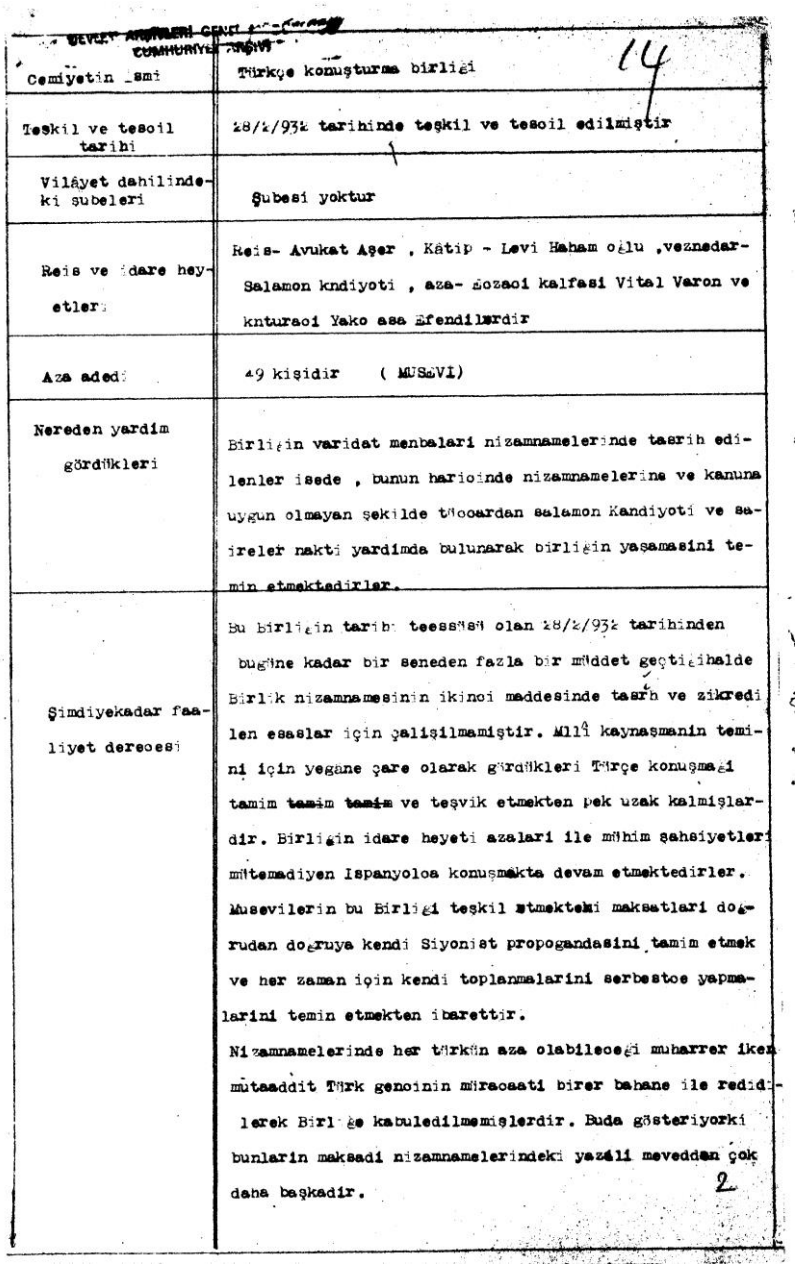
Yüksek malûmatları için arzolunur, Efendim Hazretleri.

Hariciye Vekili

Hıfzı
18-4-933

-1- 030 10 241 627 12

Bulgaristan'daki Yahudiler

Cemiyetin ismi	Türkçe konuşturma birliği 14
Teşkil ve tesoil tarihi	28/1/93[illegible] tarihinde teşkil ve tesoil edilmiştir
Vilâyet dahilindeki şubeleri	Şubesi yoktur
Reis ve idare heyetleri	Reis- Avukat Aşer , Kâtip - Levi Haham oğlu ,veznedar- Salamon kndiyoti , aza- Mozaoi kalfasi Vital Varon ve knturaoi Yako asa Efendilerdir
Aza adedi	49 kişidir (MUSEVI)
Nereden yardim gördükleri	Birliğin varidat menbalari nizamnamelerinde tasrih edilenler isede , bunun harioinde nizamnamelerine ve kanuna uygun olmayan şekilde tüccardan Salamon Kandiyoti ve saireler nakti yardimda bulunarak birliğin yaşamasini temin etmektadirler.
Şimdiyekadar faaliyet derecesi	Bu birliğin tarihi teessüsü olan 28/1/93[illegible] tarihinden bugüne kadar bir seneden fazla bir müddet geçtiğihalde Birlik nizamnamesinin ikinci maddesinde tasrih ve zikredilen esaslar için çalişilmamiştir. Millî kaynaşmanin temini için yegâne çare olarak gördükleri Türçe konuşmaği tamim tamim tamim ve teşvik etmekten pek uzak kalmişlardir. Birliğin idare heyeti azalari ile mühim şahsiyetleri mütemadiyen Ispanyoloa konuşmakta devam etmektedirler. Musevilerin bu Birliği teşkil etmektehi maksatlari doğrudan doğruya kendi Siyonist propogandasini tamim etmek ve her zaman için kendi toplanmalarini serbestoe yapmalarini temin etmekten ibarettir. Nizamnamelerinde her türkün aza olabileceği muharrer iken mütaaddit Türk genoinin müracaati birer bahane ile reddilerek Birliğe kabuledilmemişlerdir. Buda gösteriyorki bunlarin maksadi nizamnamelerindeki yazâli meveddan çok daha başkadir. 2

Yahudilerin kurduğu Gelibolu Türkçe Konuşturma Birliği

27 EYLÜL 1933

ABONE
Yıllığı 4, 6 aylığı 2 lira
Abone ve ilân parası peşin alınır

Edirne Postası

Yıl - 9 Sayı 346

İDARE
Bahkpazarı - Edirne
İlânın satırı 8, tekerrüründe 6 kuruş

Çarşamba

★ Siyasi Memleket Gazetesi ★

Sayısı 3 Kş.

Vehim ve İftiradan, Cehaletin Hükümranlığından Bıktık, Usandık Artık !!..

Biz, siyasi ve içtimai terbiyeleri, yüksek bir fikir tesamuhu ile neşvünüma bulmuş kimseleri (Diyojen) in fenerini yakarak aramak külfetinden vareste bulunduğumuza inanmak arzusundayız

Bir müddettenberi yalnız resmen halk fırkasının Edirne'de çıkan gazetesi olan "Milli gazete„ de yazı yazan ve ekseriya şahsi ve indi fikirlerini gütmek için yazan meb'us Şeref Bey ve rüfekası ile aramızda bir münakaşa açılmıştır.

Fırsattan istifade etmeği her şeyin üstünde tutan bazı zevatın bu hadiseyi fırkamıza karşı muhalefet şeklinde telekkiye yol açacak bir tarzda düşünce ve hareket izhar ettiklerini öğreniyoruz.

Fakat bu cüretkârane izhar tamamen yanlıştır ve hakıykatle telif edilecek cihetı yoktur. Çünkü, biz Cumhuriyet halk fırkasının programına ve resmiyeti tevsik edilen kararlarına, inkilâbın mukaddes ülkülerine ve kısaca büyük Türk evlâdı Mustafa Kemal'in dehasına ve İsmet Pş. nın yüksek bilgi ve samimî vatan sevgisine karşı gayet hürmetkârız.

Binaenaleyh dahi Gazi Mustafa Kemal'e, İsmet Paşaya ve onların kurduğu vatan ve inkilâp fırkasına muhalif olmakdığımıza imkân tasavvur olunamaz.

Çok defalar tekrar ettik ve yine tekrar ediyoruz;

Yirminci asırda insanlar sözleri ve fiilleri ile ilzam olunur. Ve bu noktada münasebat ve münakaşatı beşeriyede hakıykati meydana çıkaran bir de mantık vardır. Bizim fırkaya muhalefetimiz mutat ve kaseden çıkarılan bir vehimdir. Bunun böyle bir vehim olduğunu fiil ve sözlerimizle her zaman ispat edebiliriz.

Edirne meb'usu Şeref Beyin serapa hayal ve his olan mutalâalarını daima tenkit etmek demek halk fırkasına muhalif olmak demek değildir.

Edirne'de hiç bir zaman hakiykat itibarile inkilâp ve Cumhuriyeti en büyük bir liyakatle terennüm edememiş olan "Milli gazete„ nin indi fikirler neşreden yazıcıları ile münakaşa etmek fırkanın programına ve mevsuk resmî kararlarına aleyhdarlık sayılamaz.

Binaenaleyh her türlü ve sui tefehhüme meydan vermemek için sarahatla beyan ve ilân ederiz:

Tenkidatımız münhasıran Şeref Bey ve rüfekasının hususi ve indi mutalâatına aittir. Fikri bir münakaşadır. Kendi istekleriniz ve fikirlerini tenkit edenlere karşı cevap veremeyince onları fırkaya ve inkilâba mal etmeyecek kadar tekâmül sahibi olanlara meydan açıktır.

Biz vehim ve iftiradan, cehaletin hükümranlığından bıktık! Siyasi ve içtimai terbiyeleri yüksek bir fikir tesamuhu ile neşvü nüma bulmuş kimseleri (Diyojen) in fenerini yakarak aramak külfetinden vareste bulunduğumuza inanmak arzusundayız.

* *

Bu başlangıçtan sonra yevmi bahsimize geçiyoruz:

Vehim ve iftira devam ediyor !...

Şeref Bey, son yazdığı yazıda esas fikir olarak [soysuz, huysuz, yağmacı, cahil, cüretkâr] bir kısım türklük tasavvur ediyor, [korsan kazançlarından, çatır, çatır yıkılanlardan, umumi ve ferdî menfaatten] bahsediyor. [bir kitabı sonuna kadar okuyamamış allâme taslaklarından] dem vuruyor.

Bu iddialar osmanlı tarihine ait bulunuyorsa hemen iştirak edelim ki, - gayet doğrudur. Filhakika o zaman tagallüp erbabı, yağmacı, baldırı çıplak paşalar, cahil ve cüretkâr medrese kaçkınları ve arabiyülibare bir kitabı sonuna kadar okuyamamış ulema taslakları bulunurmuş!..

Hatta böylelerinin bakıyetissüyufu, Cumhuriyetin ilânına kadar ve hatta sinsi sinsi bu büyük inkilâp devrinde bile mevcuttur!

Vakar ve ilim kabiliyetini yaş çokluğu ile ölçenler olduğu gibi!!..

Fakat istisnalar üzerine kaide kuracak derecede vehim içinde yüzen Şeref B. bugün Edirne meb'usudur.

Böyle tarihi bir hikâyeye istinaden fikrî bir münakaşa sırasında müntehiplerinden bir kısmını tahkire vesile ittihaz etmesi güzel bir şekilde tefsire müstehammil değildir. Kaldı ki, Edirne ve Trakya türklüğü içinde iymaen dahi olsa böyle bir hakareti hazmedecek kimseler yaktur.

Bütün türklüğü vahdet halinde ve şerefli görmeği bir içtimai lüzum ve zaruret olarak telekkî eden biz yine Mustafa Kemal'in anladığı ve kabul ettiği türklük namına Şeref Beyin bu mahaisiz ve lüzumsuz Osmanlılığını kemali şiddetle reddederiz.

Edirne ve Trakyalılar, Cumhuriyet ve İnkılâp ülkülerini bu milletin ve bu mukaddes yurdun kurtuluşu ve yükselmesi için nurlu birer meş'ale olarak kabul etmişlerdir. Memleketimizde osmanlı imparatorluğunun müleyves unsurlarından kalan bir gençlik yoktur. Öyle bir gençlik vardır ki, müzaklı ilmihali ve medrese kitaplarını bitirmek şöyle dursun baki-

İsmet Pş. Sofya'dan Döndü

Bu ayın 20 sinde Bulgar başvekilinin ziyaretini iade için Bulgaristana giden Başvekilimiz İsmet Pş. Hz. ile Hariciye vekilimiz Tevfik Rüştü Bf. ve refakatlarındaki zevat Varna tarıki ile ve Yavuz zırhlısı ile geçen Pazartesi günü İstanbula avdet buyurmuşlardır.

İsmet Paşamız Bulgaristan da parlak merasim ve tezahürat ile karşılanmış ve teşyi edilmişler ve Bulgar hükümetinin misafiri olmuşlardır. Sofya'da ikametleri esnasında Türk — Bulgar dostluğunun bir tezahürü olmak üzere bir sene sonra müddeti bitecek olan dostluk mukavelesi daha beş sene uzatılmıştır.

miyeti milliye, Cumhuriyet ve inkılâp ülkülerine ait muazzam ve beynelmilel eserleri — çokluğuna göre yarımşar yarımşar okumağa ve bütün fikir cereyanları ve içtimaî telekkileri takip etmeğe çalışıyor ve binaenaleyh Şeref beyin hakiykî ve müspet ilim ve fikriyat ile alâkası mefkut, serapa hayal ve histen ibaret olan telkinlerine kulak asmaktan müstağni bulunuyor...

Şeref Bey, biraz etrafına bak! az çok fikri kabiliyetimize rağmen yazı yazmağı ve hatta allâmelik taslamağı bize çok gördüğün şu Edirne'de imzasını atmaktan âciz kimseler ve osmanlı tarihinin bile kaydedemediği cahil cüretkârlar söz sahibidirler!

Bu hüngâmede haykırıyor ve feryat ediyorsak ve sen bundan hakiykî bir çatırtı duyuyorsan Edirne'de büyük bir gürültü ile yıkılacak olan bu gibilerin akibetleri için müjdeli bir kehanetle bülbül gibi ötmelisin!..

İşte, bizi aralarından ayırmağa beyhude bir gayretle öğeştiğin Edirne nin Cumhuriyetçi, devletçi, milliyetçi, halkçı gençliğinin arzusu budur !...

Trakya'da Türklük Meselesi

Pazartesi
28 Ağustos 1933
6 ncı Yıl. No 448
Sahibi: İbrahim Altıncıoğlu

Milligazete

SİYASİ VE İÇTİMAİ SINIR GAZETESİ

Yıllığı 400 Kuruş
Altı aylığı 200 »
Sayısı her yerde 5 kuruştur.

Umumi neşriyat ve yazı müdürü: Kadri Oğuz

TRAKYA KÖYLÜLERİ!

Parçalarınızı Terlerinizle Sulayınız; ÇÜNKÜ:

Sizin Alın Terleriniz, Türkiye'ye, Şifa Verecek Zemzemdir...

Bir Hesaplaşma

(Yazan: Süleyman Sami)

Edirne'nin ve firkamızın meb'uslarından Şeref Bey, Milligazete'de, bir sıra yazı yazarak Trakya'nın bugünkü ıstıraplarını değil ve bu yaraların nasıl sarılacağını gösterdi. Ora yanda dağınık, fakat zehirli bazı dişler, Şeref Beyin dişiyle ifade edilen bu dertleri istihfaf etti'er ve çareleri istihzalı bulmadılar, maytaba aldılar.

Biz, umumiyetle bilmiyorduk ki, bu sinsi ve menfi propaganda, Şeref Beyin aşırı hissiyatı sözleri karşısında susacak ve tamamiyle sinecek. Böyle çıkmadı, Edirne'yi kemirmiye savaşan bu (Menfilik) te bir organizasyon: lanma hevesi gördüğü Kendilerine — Bir gazeteyi de âlet ederek — ve kitabiliklariyle karşımıza çıkmağa yeltendiler. Bu yazacaklarımız hem Şeref Beyin noktainazarlarını, hem de karşı tarafın isteklerini açığa vuracaktır.

Milligazete ve Edirne Postası:

Milligazete, bir inkılâp organıdır. Milligazete, onun bunun, şu veya bu menfaatin değil: yalnız ve ancak inkılâbın, yani memleketin hâdimidir.

Edirne Postası, bir yalnız mahdur.

Başka?

Başkası yok; sadece bir mükâfeyet!..

Edirne Postası kangi fırkalardandır? Meslegi nedir? Memlekette neyi ister?

Bazıları bilmeyip, Bizim bildiğimiz bir şey varsa o da şudur ki:

Edirne Postası, devamının karşısında ve açıklarındadır.

Demek ki her şeyden evvel iki ayrı platformda bulunuyoruz. Bu platform ayrılığına göğüsgüzden ve hesap'aşmadan evvel göz önünde bulundurmanın faydasına erbabı bilir.

Biz, prensipleri kitabiliğeyn ve hattâ kitaplaşan, mak ve işi meydanda, açık alnımızla insanlarız. Binaenaleyh bizim fikirlerimiz açık, dileklerimiz belli, gâyelerimiz yol açıktır: bu memlekete getirdiğimiz ve getireceğimiz şeyler tamamiyle meydanda.

Türkiye'de rayonlaşma, İktisadî Trakya ve sitecilik:

Türkiye, dünyada bir ileri ve yeni hareket temsil etmektedir. Bu hareket, iktisat bakımından, kısaca bir (Kendine yeterlik) tir. Dünya âlimleri bu hareketi tayin ve tasvir ederken ve (Rayonlaşma) bu hareketin iktisadî muvaffakiyet yolu ikeu serâpâ (Edirne Postası) ile meşgulenerek bizden ayrı bir zahiyet gördüler bu rayonlaşma aşı yalnız memleketin rasyonel bir şekilde sanayileşebilmesi için ikt'sat mıntıkalarına bölünüşünü ve meselâ bizim Türkiye'de birkaç mıntakanın (Yani Eskişehir, Uşak, Sivas'ın ve bunlar arasında Trakyamın) bir pancar mıntakası olmasını istiyişimizi bir iptidailik, Kurunuvvetçilik ve (Sitecilik) sayıyorlar. Habukî bir bunda ısrar ediyoruz; ısrar ediyorus sıyra:

Evvelâ: Trakya'da bu sanayii kapitalize edenler Türkiyeler.

Saniyen: Bu sanayii besliyenler ve manipole edenler (Hem köylü, ham maddesini vererek; hem işçi bu maddeleri şekilleştirerek) Türk'türler. Ve

Salisen: Bu işi, Türk Devleti, bazan doğrudan doğruya (Murakabe ve vergi suretiyle) bilâvasıta; bazan da bu anterprizi kapitalize etmek suretiyle (Millî Bankalara sermaye koydurarak) bilvasıta sevk ve idare etmektedir.

Karşımızdakiler bunu istemezler, istemezler ve istemiyeceklerdir. Çünkü:

Evvelâ: Bu sanayii kapitalize edenler kendileri değildirler. Onlar, yurt dışındaki kasalarını burada barınan maşalarıdırlar; anahtarları değil.

Saniyen: Düne kadar, alınteriyle, garba villalar ve (Finans bekemonyası) temin eden Trakya köylüsü ve işçisi, bundan böyle, onların istismar mevzuu olmaktan kurtulacak ve günden güne birikecek alınteriyle şeker fabrikasının sahibi olacaktır.

Salisen: Türk inkılâbını başaran bugünkü Türk Devleti, Osmanlıların yaptığı gibi, (Köy) ün bütün servetini onlara peşkeş çekmiyecektir. Çünkü Türk inkılâbı demek (Türk köyü) nün kalkınması demektir, kısaca bir (Köy inkılâbı) demektir. Binaenaleyh bugün şeker sanayiini koruyan ve sevk ve idare eden Türk Devleti onların usta patronlarına bize madik atmak hırsını vermiyecek ve bizim asıl köylümüzün fakirleşip bakirleşmesi bahasına yücelenen dâvet muassasa teh'ukesini bilmem hangi firmalarına ve onların ajanlarına bizi artık otlak yapmıya çalışır.

İşte bunun içindir ki karşımızdakiler, alabildiğine, kızmıyor, çırpınıyor ve haykırıyorlar...

Türkiyenin sanayileşmesi, şeker bahsinde, Trakya'nın da savaş meydanına atılması biçare memleket ve dünya (Realite) lerinin tahlilinden ve ince hesaplarından sözülme bir konusuyor ki buna karşımızdakilerin akılları ermez; Erse bile bunu gönülleri istemez. Bu kanaat kadar kuvvetli olarak iddia ediyoruz ki (Ilsan şeker fabrikası) nın da Edirne'de kurulması realitelerin verimi ve zaruretidir. Bunun içindir ki bunu siteciliğin değil, vatan severliğin eseri olanlar sebebiler, göde biliriler.

Türkiye'de ve Edirne'de Yahudilik:

Türkiye'de, (Yahudilik) öyle bir organizasyondur ki bu müessesiyet karakterize eden, Musanın sabit veya falan Sabatın mühürü değildir. Biz, Türkiye'de, Yahudiyi (Ekonomik) ve (Psikoloji'k) faaliyetlerine göre damgalarız ve kendimizden ancak bu suretle ayırır, ayırt eder ve böylece tanır, anlar ve alırız.

Millî isteklerimizi duyan ve heniüz seyen ve millî yükselme için bir simle çalışan her Türk vatandaşı bizim bu davamızın bizzat kendi içindedir; haricinde ve karşısında kalmasına imkân yoktur. Biz, bizi asırlarca geride bırakan ve çökerten İmperyalizm'in kompradörluğunu yapan veya onun bu rolünü kolaylaştırmak için Türk köy istihsalini, bilmem yüzde kaçının faiziyle, kapitalize ederek her halde ve her devirde Türk köyünün servetini emip bu serveti gizli, aşikâr —Türlü kanallarla— yâdellere aktarmak ve kaçırmak isteyenlerle mücadele ediyoruz ve edeceğiz. Umumi vasıfları itibariyle esasen Türk vatandaşlığı haricinde kalan bu gibilerin psikoloji itibariyle bütün unsurları yâdellerin verimi, bize yabancı olan gönüllerin yapısı ve bizim duygularımızı tırmalıyan duyuşlarını tortusudur. Bu psikolojiyi benimseyenler kendilerini dünyanın en zengin ve müreffe insanları haline getirme pahasına fakirleşen bir yurdun dilini, utanmadan, beğenmezler ve konuşmazlar; bizi yerlere seren, bize kan kusturan sehirli bir hava bunlara bir yükselme vasıtasıdır ve bizi doğrayan kurşun sesleri onların yalnız birer (Dans temposu) dur. Fakat, onlar da inanmalıdırlar ki bundan böyle ne bu şekildeki iktisadî tahakküm, ne de böyle bir haleti ruh'ye bu memleketin hudutları içinde yaşayamıyacaktır.

Milliyetçiliğimizin, dış siyasetteki parolasını, Lozan'da heykırd-ğımız gibi, iç siyasetteki parolasını da (Yurt severlik) de teşkil'ık. Yurt severlik, o yurdun dilini ve dileğini, sevincini ve ıstırabını tatmak ve benimsemek demektir. Bunun içindir ki bu tarifin haricinde kalmak ısrarını gösterenlerin köküne kibrit suyu dökülecek ve tertemiz bir (Türk içi yapısı) kurulacaktır.

Bizim maddî ve manevî (Yeni yapı) mızı katkısız kurmak yolundaki titizliğimizi anlamıyorlar ve bizi, dünya ve memleket içinde, yapyakışı ve hatâ fikirlerini kendimizden büsbütün ayrı bulduğumuz (Hitler) in makallidi sanıyorlar. Bilmiyor ve anlamıyorlar ki Hitler bizden değil, onlardandır.

Biz, ki (Sanayili – Sanayisiz millet) nizamını tasfiye ve kahretmiye oğraşıyoruz;

Hitler, ki bu nizamı biraz daha ayakta tutmak için yırtınıyor;..

Onlar, ki bu güne kadar bu nizamı yaşatmakla yaşadılar!

Hitler kadar onlar da bize, Hitler de onlar kadar yine bize, elbet, düşman kesilecektir.

Görüyor musunuz, âlim ve münevver geçinen, dostlarımız! Görüyor musunuz, şuurunuzun, inkılâp güneşi karşısında, şuurumuza varışı nasıl neticeleniyor?..

Bu yurdun kahrına bu kadar yabancı ülkesine bu kadar aykırı ve varlığında bu derece kasti olanlar nasıl oluyor da bizden oluyorlar ve yine bunlar, nasıl oluyor da, Kemalizmden, inkılâptan ve İsmet Paşadan .. bahse cesaret edebiliyorlar?

Bizi aldatmak için mi?

Yutmayız..

Yoksa aldandıklarını ve yandıklarını göstermek için mi?

Acımağa vaktimiz yok; çünkü biz işimizle meşgulüz. Sana bana dil uzatanlar yazılarında niçin sahiplerini saklıyacak kadar ödek, ötlek medeni ve fikri cesaret fukaralarıdırlar? Filhakika, biz, insanca yazı yazmanın —Yazıyı mistifikleştirip— öteden beriden peristi) aparmak, yahutta yanar döner fenerliğe açık kapı bırakmak için yapıldığını bilmiyor değiliz. Lâkin, memleket işlerinde, söz söyliyeceklerin, her şeyden

—Devamı 2 inci sayfada—

Edirne'de Yahudilik